

Qorti tal-Maġistrati (Malta)

RIK NRU 220/2016: NEVILLE GAFA (KI. 182574M) V. DAVID LINDSAY (KI. 13039A)

(LIBELL - DANNI GHAL MALAFAMA - KAP. 248 ART. 28 - FAIR COMMENT - EXCEPTIO VERITATIS - IL-ĠUSTIFIKAZZJONI TA' ALLEGAZZJONI MAGHMULA MINN TERZ - ID-DIFFIKULTA' LI JISTA' JKOLLU D-DIFFAMATUR SABIEX JIPPROVA L-VERITA' - META L-QORTI TISTA' TQIS AMMISSIBBLI L-PROVI TAD-DETTO DEL DETTO - KAP. 12, ART. 599)

MAGISTRAT: DR. VICTOR G. AXIAK

2 ta' Meju 2022

IL-QORTI,

wara li rat ir-rikors ta' Neville Gafa ("ir-rikorrent") ipprezentat fit-2 ta' Settembru 2016 li permezz tiegħu talab lil David Lindsay ("l-intimat") bħala l-editur ta' "The Malta Independent on Sunday" kif ukoll bħala l-ġurnalist li kiteb l-artikolu intitolat "**Receipts show € 35,000 in payments made to Neville Gafa' by Libyan middleman**" fl-edizzjoni tat-28 ta' Awwissu 2016 sabiex jgħid 'l għaliex m'għandux jiġi kkundannat:

"Prevoja dikjarazzjoni illi l-kontenut tal-artikolu ippubblikat ... hija libelluża u malafamanti fil-konfront tar-rikorrent u għandha bħala skop li ttellef jew tnaqqas ir-reputazzjoni tal-istess rikorrent, tiġi ikkundannat tħallas lir-rikorrent dik is-somma ta' mhux aktar minn ħdax-il elf, sitt mija u sitta u erbgħin euro u sebgħa u tmenin ċenteżmu (€ 11,646.87) illi tiġi likwidata minn dina l-Onorabbli Qorti skont il-liġi Dwar l-Istampa (Kap. 248 tal-Liġijiet ta' Malta).

Bl-ispejjeż u bl-ingunzjoni tal-intimat in subizzjoni."

wara li rat ir-risposta tal-intimat ipprezentata fil-21 ta' Ottubru 2016¹ li permezz tagħha rrisponda kif ġej:

"Illi t-talbiet tal-attur huma infondati fil-fatt u fid-dritt u għandhom jiġu miċħuda bl-ispejjeż kontrib għas-segwenti raġunijiet –

- 1. Li l-kontenut tal-artikolu lamentat mhux libelluż u / jew malafamanti fil-konfront tar-rikorrent u ma jirrapprezentax fatti inveritieri u għalhekk, ma kienx intiz sabiex itellef jew inaqqas ir-reputazzjoni tar-rikorrent.*
- 2. Illi l-kontenut tal-artikolu lamentat jikkonsisti biss f' fatti verifikabbli u kummenti dwar kwistjonijiet fl-interess pubbliku li għalhekk, jikkonsistu f' fair comment, kritika aċċettabbli f' soċjetà' demokratika u ezercizzju tal-liberta' tal-espressjoni sancita, inter alia, mill-Kostituzzjoni ta' Malta u l-Konvenzjoni Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem.*
- 3. Salv eċċezzjonijiet ulterjuri."*

wara li rat li fis-seduta tat-13 ta' Marzu 2017 il-partijiet qablu li l-provi kollha miġbura f'din il-kawża għandhom japplikaw ukoll għal-kawża numru 221/2016 u viċe-versa;

wara li rat li l-Qorti diversament preseduta semgħet ix-xhieda tar-rikorrent Neville Gafa fis-seduti tas-16 ta' Jannar 2017² u 13 ta' Marzu 2017³; tal-Ispettur Rennie Stivala fis-seduta tas-16 ta' Jannar 2017⁴; ta' Ivan Grech Mintoff fis-seduti tal-14 ta' Mejju 2018⁵, 18 ta' Ġunju 2018⁶, 15 ta' Novembru 2018⁷ u 21 ta' Jannar 2019⁸;

wara li rat illi din il-kawża giet assenjata lil din il-Qorti kif presjeduta permezz tal-assenjazzjoni magħmula ai termini tal-Artikolu 520(1)(a) tal-Kap. 9 tal-Ligijiet ta' Malta u tal-Artikolu 11(9) tal-Kap. 12 tal-Ligijiet ta' Malta b'effett mill-10 ta' Mejju 2019,

wara li rat li din il-Qorti kif presjeduta semgħet ix-xhieda ta' Mohammed Najib Ayman, Mohammed Alseed Misbah, Mohammed Ali Algoool, Hamza Hussain u Mohammed Salem

---

¹ Fol 10

² Fol. 18-30

³ Fol. 37-38

⁴ Fol. 31-35

⁵ Fol. 72-78

⁶ Fol. 79A – 79C

⁷ Fol. 175 - 212

⁸ Fol. 230A – 230J

Agag permezz tal- video conferencing fis-seduta tat-28 ta' Ottubru 2019⁹ u bl-istess mezz semgħet ix-xhieda ta' Yousef Abdulwahab¹⁰ u Dao Salem Ali Elamoud¹¹ fis-seduta tal-10 ta' Mejju 2021;

wara li rat id-dokumenti kollha li ġew esebiti fil-kors tal-kawża inkluż l-affidavit tal-intimat,¹²

wara li qrat it-traskrizzjonijiet tax-xhieda kollha mogħtija f' din il-kawża,

wara li semgħet it-trattazzjoni finali magħmula għan-nom tal-intimat mill-Avukat Dr. Peter Fenech,

qed tagħti din is-

Sentenza

Ligi applikabbli

1. Għall-finijiet ta' preċiżjoni jingħad illi fl-14 ta' Mejju 2018, ċioe' ftit inqas minn sentejn wara l-ftuħ ta' din il-kawża, daħal fis-sehħ permezz tal-Att XI tal-2018 il-Kap. 579 intitolat 'l-Att dwar il-Midja u l-Malafama'. Għalkemm b'effett mill-14 ta' Mejju 2018 ġie mħassar ukoll il-Kap. 248 tal-Ligijiet ta' Malta madanakollu ai termini tal-Artikolu 25(2) tal-Kap. 579:

'25(2) l-Att imħassar, kif fis-sehħ qabel ma jiġi mħassar permezz ta' dan l-Att, għandu jkompli japplika fir-rigward ta' kawzi pendenti fil-qorti fiż-żmien li jithassar'

2. Għaldaqstant huwa ċar illi huma d-dispożizzjonijiet tal-Kap. 248 (L-Att dwar l-Istampa) li japplikaw għall-kawża odjerna.

Il-mertu tal-każ

3. L-artiklu mertu ta' din il-kawża kien it-tieni wieħed minn sensiela ta' artikli miktuba mill-intimat fil-konfront tar-rikorrent fuq l-istess tema u ppubblikati fuq il-gazzetta "The Malta Independent on Sunday". L-ewwel wieħed, ippubblikat fil-21 ta' Awwissu 2016, kien iġorr it-titlu "**Government official was netting up to €150,000 a month in medical visa scam**" u jiffirma l-mertu tal-kawża numru

---

⁹ Fol. 241 – 266

¹⁰ Fol. 281-287

¹¹ Fol. 288-29

¹² Fol 49

221/2016. It-tieni wieħed, ippubblikat gimgħa wara u ċioe fit-28 ta' Awwissu 2016, kien iġorr it-titlu **“Receipts show EUR 35,000 in payments made to Neville Gafa by Libyan middleman”** u jiffirma l-mertu ta' din il-kawża. Iż-żewġ kawżi sostanzjalment jitrattaw l-istess tema u qegħdin jiġu deċiżi llum kontestwalment. Permezz ta' verbal fl-atti ta' din il-kawża magħmul fis-seduta tat-13 ta' Marzu 2017 l-partijiet qablu li l-provi kollha miġbura fil-kawża l-oħra (Rik. Nru. 221/16) għandhom japplikaw għal din il-kawża u *vice-versa*.

4. L-artiklu in kwistjoni jibda b'riferenza għall-fatt illi r-rikorrent Neville Gafa kien ċaħad mal-gazzetta l-allegazzjonijiet li kienu deħru gimgħa qabel u ċioe illi qatt kien hemm xi Libjan li ħallas xi flejjes għall-hekk imsejjha *medical visas* inkluż it-tariffa ta' €66 li soltu kienet tithallas sabiex tinħareġ tali visa. Madanakollu skond l-artikolist intimat, riċevuti li kienu fil-pussess tal-gazzetta kienu qed juru li filfatt r-rikorrent kien tħallas ċirka €35,000 bejn l-aħħar ta' Awwissu 2015 u l-bidu ta' Ottubru 2015 u dan tramite persuna bl-isem ta' Khaled Ben Nasan li kien qiegħed jaġixxi ta' intermedjarju bejn l-applikanti u r-rikorrent. Il-*medical visas* in kwistjoni huma *visas* li jingħataw lil Libjani li jisfaw feruti fil-gwerra f'pajjiżhom u li jintbagħtu Malta għall-kura taħt ftehim li kien laħaq l-Istat Malti mal-Gvern Libjan. L-artiklu *inter alia* jiddeskrivi ukoll kif:
  1. Uffiċjali għolja fil-Libja tkellmu mal-gazzetta bil-preokkupazzjoni tagħhom illi l-*medical visas* setgħu inħargu lil applikanti li ma' kienux ġenwinament fil-bżonn ta' kura f'Malta. F'dan ir-rigward l-artikolist jgħid li l-gazzetta giet muriġa ittra indirizzata lir-rikorrent b'talba għall-ħruġ ta' *visas* għal delegazzjoni għolja Libjana, inkluż il-Ministru tas-Saħħa u dirigent mill-Ministeru tal-Finanzi, li kienet intiża sabiex jindagaw dwar il-pazjenti li kienu ntbagħtu Malta sabiex jieħdu l-kura. Dawn l-uffiċjali riedu ukoll sodisfazzjon dwar 'l għala kienu qed jintalbu ċertu ammonti ta' flus għall-ħlasijiet relatati mat-ttrattament tal-pazjenti. Jidher però illi dawn il-membri tad-delegazzjoni baqgħu ma' rċevewx il-*visas* sabiex ikunu jistgħu jiġu Malta għal dan l-iskop.
  2. Xi ftit jiem qabel, il-gazzetta “The Malta Independent” kienet fornuta b'numru ta' *transcripts* ta' messagġi li għaddew bil-mezz tal-“Viber” bejn l-allegat intermedjarju Khaled Ben Nasan u r-rikorrent. Dawn juru kif fl-ewwel tlett xhur tal-2016, Ben Nasan kien qiegħed kontinwament jiġri wara r-rikorrent sabiex dan jirrifondilu lura l-flus li kien ħallas inutilment għan-

nom ta' numru ta' applikanti għal *medical visas* li baqgħu ma' nħarġulhomx . Skond l-artikolista, f'dawn it-*transcripts* r-rikorrent ma' jidhirx li qatt ċaħad l-allegazzjonijiet li kien qed jagħmel Ben Nasan iżda minflok għażel li jipposponi numru ta' laqgħat intizi sabiex jsolvu din il-kwistjoni.

5. Ta' min jgħid ukoll illi flimkien mal-artiklu lamentat, l-edizzjoni ta' dakinhar tal-istess gazzetta ppubblikat ukoll stqarrija tar-rikorrent li kienet intbagħtet bħal dritt ta' risposta b'riferenza għall-artikolu li kien deher ġimgħa qabel.

L-ewwel eċċezzjoni: l-verità tal-fatti allegati

6. L-ewwel eċċezzjoni mressqa mill-intimat hija dik illi l-kontenut tal-artikolu lamentat mhuwiex libelluż stante illi ma jirrapprezentax fatti inveritieri. Din l-hekk imsejja *exceptio veritatis* tixhet piż qawwi fuq ir-rikorrent, partikolarment f'din il-kawża, fejn mhux biss jeħtiegħu jipprova illi huwa verament kellu f'idejh l-informazzjoni msemmija fl-artikolu iżda oltre minn hekk jrid jipprova ukoll illi l-allegazzjonijiet magħmulha fl-artikolu – effettivament li r-rikorrent kien ixxaħħam jew ħa flus illeċiti sabiex jinħarġu *medical visas* – kienu sostanzjalment veri u korretti.

X'jgħidu l-awturi u x'tgħid il-kazistika

7. Kif ingħad mill-Gatley:

“Where the defendant pleads justification simpliciter the burden lies on him to prove the truth of the words in their natural and ordinary meaning. A plea of justification means that all the words were true and covers not only the bare statements of facts in the alleged libel but also any imputation which the words in their context may be taken to convey...The defendant will establish his plea if he proves that the gist or sting of the libel is true...”¹³

8. Dwar id-difiża tal-verità tal-fatti (“plea of justification”) il-Prim' Awla tal-Qorti Civili sostniet fis-sentenza fl-ismijiet '**Brian Ebejer v. Dennis Degiorgio**' (Referenza: 2066/1998/1JRM deciza fid-29 ta' Settembru 2011) li: *“irid jingħad li meta l-parti mħarrka tistrieħ fuq eċċezzjoni bħal dik, titfa' fuqha nnifisha r-responsabbiltà' kollha tal-malafama maħluqa bil-pubblikazzjoni li tkun. Fl-istess ħin, tidhol għall-piż li turi kif jixraq li l-fatti msemmija ftali pubblikazzjoni jkunu sostanzjalment minnhom. Huwa f'dan ir-rigward stabbilit li 'in order to succeed upon a plea of justification the onus lies*

---

¹³ Gatley on Libel and Slander Sweet and Maxwell (London) 8th ed., paras. 1389-1390, pp. 568-569.

upon the defendant to prove that the whole of the defamatory matter complained of, that is to say the words themselves and any reasonable inference to be drawn from them, are substantially true. ... for the defence to be successful it is not necessary that every 't' should be crossed and every 'i' dotted; it is sufficient if the substance of the libellous statement be justified”¹⁴

9. Hekk ukoll fis-sentenza fl-ismijiet: **'Alex Torpiano et. pro et noe v. Jose' Herrera'** (ECLI:MT:AINF:2017:104601 deciza fit-30 ta' Jannar 2017), il-Qorti tal-Appell (Inferjuri) qieset: *“Illi huwa meqjus li s-suċċess tal-prova ta' din it-“tingiża” tal-libell ma jseħx biss billi wieħed jallega fatti ġeneriċi jew mhux marbuta mal-kliem użat fil-pubblikazzjoni impunjata, iżda jridu jkunu fatti li jsejsu dak li jkun inkiteb. Il-fatt pruvat irid ikun grajja li seħhet u mhux sempliċi stħajil f'moħħ min ikun fassal il-pubblikazzjoni, ikun kemm ikun konvint li jemmen dak l-istħajil. 'A writer of libellous matter sometimes seeks to excuse himself by saying that he believed in the truth of the imputation; but this belief – however honest – is wholly irrelevant in regard to deciding upon liability, although such belief may be of value as evidence in mitigation of damages”.*

Il-liġi

10. Għall-finijiet ta' din il-kawża, din id-difiża hija rregolata mill-Artikolu 12 tal-Kap. 248 li fost affarijiet oħra jipprovdi illi l-prova tal-verità tal-fatti attribwiti hija ammessa biss fil-każ li l-persuna offiża taqa' taht waħda jew iktar mill-ħames kategoriji elenkati u cioe:
1. *Tkun uffċjal jew impjegat pubbliku u l-fatti attribwiti lilha huma dwar l-eżerċizzju tal-funzjonijiet tagħha; jew*
  2. *Tkun kandidat għal kariga pubblika u l-fatti attribwiti lilha jkunu dwar l-onesta, il-ħila jew il-kompetenza tagħha li tokkupa dik il-kariga; jew*
  3. *Abitwalment teżerċita professjoni, arti jew sengħa, u l-fatti attribwiti lilha jkunu dwar l-eżerċizzju ta' dik il-professjoni, arti jew sengħa; jew*

---

¹⁴ Fil-paragrafu kkwotat, l-Onor Imħallef Joseph R. Micallef kien ikkwota ukoll bran minn *“Carter Ruck Libel and Slander (3rd Edit.) paġna 86”*

4. *Tieġu parti attiva fil-politika u l-fatti attribwiti lilha jkunu dwar il-parti li hi tieġu fil-politika; jew*
5. *Jkollha kariga ta' fiduċja fi kwistjoni ta' interess pubbliku ġenerali.*

11. Fiż-żmien in kwistjoni r-rikorrent kien *Project Director* fil-Ministeru għas-Saħħa kif ukoll *liaison* bejn il-Prim Ministru u l-Ministru għas-Saħħa. Kif qal fix-xhieda tiegħu tas-16 ta' Jannar 2017, minn Awwissu 2014 huwa kien ġie inkarigat biex jikkoordina dawk it-talbiet mil-Libja lill-Gvern Malti sabiex jingiebu pazjenti Libjani għall-kura tagħhom f'Malta. M'hemmx dubbju għalhekk li f'tali posizzjoni r-rikorrent mhux biss kien uffiċjal u impjegat pubbliku iżda inoltre kien jokkupa kariga ta' fiduċja fi kwistjoni ta' interess pubbliku ġenerali. Din l-eċċezzjoni għalhekk setgħet titqajjem b'mod validu fil-konfront tiegħu. Naturalment jibqa' neċessarju l-eżerċizzju dwar jekk l-intimat irnexxielux bil-provi li ressaq tul din il-kawża isostni din l-hekk imsejġha *exceptio veritatis*.

Provi - rikorrent

12. Ir-rikorrent **Neville Gafa** ressaq il-provi segwenti:

1. Ix-xhieda tiegħu mogħtija fis-seduti tas-16 ta' Jannar 2017 u 13 ta' Marzu 2017;
2. Ix-xhieda tal-Ispettur Rennie Stivala mogħtija fis-seduta tas-16 ta' Jannar 2017.

13. Fix-xhieda tiegħu tas-16 ta' Jannar 2017 **Neville Gafa** xehed illi huwa kien *Project Director* fil-Ministeru għas-Saħħa flimkien ma' *liaison* bejn il-Prim Ministru u l-Ministru tas-Saħħa. Spjega li minn Awwissu 2014 huwa kien ġie inkarigat sabiex jikkoordina t-talbiet mill-awtoritajiet Libjani sabiex pazjenti Libjani jingiebu Malta għall-kura:

"Jiena xoghli kien li nircievi minn għand l-awtoritajiet Libjani li jkunu diga` għamlu l-vetting tagħhom. Min-naha tiegħi nikkoordina kemm mal-Ministru tas-Saħħa biex jivvettja klinikament u kif ukoll il-Kummissjoni ta' l-Imigrazzjoni biex jivvettjaw imbagħad jagħmlu d-due diligence fuqu; kif ikolli l-go-ahead miz-zewg Dipartiment imbagħad tiskatta l-process biex il-pazjent jigi Malta."

Ikkonferma ukoll illi dawk il-midruba li kienu jingiebu Malta għall-kura ma' kienux jiġu ċċargjati flus, lanqas sabiex tinħarġilhom il-*visa* u dan stante li kien intlaħaq qbil

bejn il-Gvern Malti u dak Libjan fl-2011. Il-qraba tagħhom illi kienu jakkumpanjawhom kienu iħallsu għall-*visa* tagħhom. Dawk il-pazjenti li ma' kienux midruba fil-gwerra iżda li kellhom bżonn xi tip ta' kura kienu jingiebu Malta ukoll iżda dawn kienu iħallsu €66 għall-*medical visa*.

14. Ir-rikorrent caħad kategorikament illi huwa qatt ħa xi flus personalment minn din is-sistema, wisq anqas li kien tħallas €35,000. Huwa spjega kif kienet tithaddem il-proċedura tal-*medical visas* f'ċertu dettal:

*"... l-unika flus li hadt fuq dawn l-operazzjonijiet li kont qed naghmel huwa l-paga tal-gvern u s-sitta u sittin ewro tal-*visa* illi dawk huma administrate fees. Jigifieri jekk ikun hemm talba għal *visa* u tintlaqa' tithallas sitta u sittin ewro mill-ewwel. Izda jekk ikun hemm xi *visa* u ma tigix accettata dawk il-flus ma jinghatawx lura għaliex hija administrate fee. Jigifieri l-unika flus li ma inghatawx lura huma dawk is-sixty six Euros...*

*... Ehe, mela jekk tkun dahlet fl-ufficju tieghi ovvjament ahna nircivihom u ahna nibaghtuhom – jiena jigifieri jiena Neville Gafa` nibghathom lil CV Unit bil-passaport, kopja ta' dan il-passaport jew passaporti.... Central Visa Unit li qiegħed il-Furiana. Jien nibghat d-dokumenti kollha relatati inkluz is-sitta u sittin ewro go envelope u mbagħad jiskatta l-process tieghu. Imma dawk il-flus ma humiex rifonduti. Jigifieri l-unika flus li ma gewx ritornati huma dawk is-sixty six Euros... Kienu jithallsu f' isem il-pazjent li gej. Pero` ha naghmilha cara, dawn ma jkunux midruba izda medical tourism patient. Jigifieri hemmhekk il-Libja nafu lllum il-gurnata u anke s-sena l-ohra illi s-servizz tas-Sahha krolla, għaldaqstant ma kellhomx fejn jinghataw trattament mediku kif suppost, u ahna Malta konna qed naccettaw dan it-tip ta' turizmu illi xi hadd illi għandu bżonn l-ghajnuna fejn nistghu intuha ahna japplika għal *visa*, japplika direttament is-Central Visa Unit, tinghata dik il-fee u mbagħad tohrog il-*visa* u dak il-pazjent ikun jista' jigi Malta."*

15. Rigward ir-riċevuti li l-intimat qal li kellu fil-pussess tieghu u li kienu juru l-ħlas ta' kwazi €35,000 lir-rikorrent mill-intermedjarju Khaled Ben Nasan, ir-rikorrent xehed hekk:

"Pagna 8 gew ippubblikati rcevuti illi hemm hafna ismijiet l-ewwel nett jien ma nafx naqrahom ghax jiena ma nafx naqra bl-Gharbi, izda dawn hawnhekk qegħdin jghidu li jiena hadt dawn l-ammonti minn għand dawn in-nies. Hemm miktub fost l-

ohrajn – “to Neville” fuq dawn l-ircevuti. Jiena qabel dik il-gurnata qatt ma rajt dawn l-ircevuti. Rajthom biss fuq il-gazzetta dak inhar u rajthom darba ukoll meta kienu baghtu ghalija l-Pulizija. Jiena dawn l-ircevuti ma rajthom qatt u dawn in-nies ma nafx min huma... Issa tajjeb li ninnotaw Sur Magistrat illi meta ahna ghamilna x-xoghol u l-Pulizija ghamlet ix-xoghol, dawn in-nies lanqas biss qatt ma kelli x' naqsam magghom jien. Nahseb li kif jistghu jixhdu l-Pulizija hemm minnhom lanqas biss kienu ghandhom bzonn kura medika izda kienu diga` qed jghixu hawnhekk.”

16. Dwar l-iskambju ta' messagġi bejnu u Khaled Ben Nasan, skond kif rappurtat fl-artiklu lamentat, ir-rikorrent qal hekk:

“... li nista' nghid fuq dawk l-SMSs huwa dan : dan kien bniedem illi kien jigri warajja u icempilli il-hin kollu, ma nafx kemm-il darba, il-granet kollha. Jiena ma kontx inwiegbu ovvjament ghaliex ma kontx inhossni li ghandi noqghod inwiegbu, imma fost l-ohrajn gie li ghedtlu, darba ghedtlu – “yes”, ktibtlu u ghedtlu li frosi nitlaqghu xi darba ohra. Ghedtlu “niltaqghu niehdu kafe”. Jiena kont ghamilt din il-bicca xoghol ghal fatt li dan kien ghajjeni, psikologikament ghajjeni; il-hin kollu jcempel il-gurnata shiha! U jibgbat il-messaggi.”

17. Skond ir-rikorrent huwa sar jaf lil Khaled Ben Nasan permezz tal-Ambaxxatur Malti għall-Libja f' Awwissu 2014 meta kien għaddilu lista ta' nies midruba. Ir-rikorrent xehed illi huwa infurma lil Ben Nasan illi kull talba sejra tigi kkunsidrata *through the proper channels* wara li jigu vnettjati n-nies in kwistjoni. Effettivament kien hemm numru kbir ta' nies riferuti minn Ben Nasan illi kienu ġew Malta għall-kura iżda dawn ma' kienux fost il-pazjenti li sofrew feriti fil-gwerra. Kien hemm ukoll ħafna nies li ma' tqiesux bħala ġenwini u għalhekk ma' thallewx jidhlu Malta u dan anke wara li tkun saret rakkomandazzjoni f'dan is-sens mill-awtoritajiet Libjani li huma ukoll kienu jagħmlu l-*vetting* tal-applikanti. Anke fir-rigward ta' dawn il-Libjani midruba li ġew Malta għall-kura, ir-rikorrent jgħid illi kien hemm numru kbir ta' dawn il-persuni li kienu ġew aċċettati ġewwa Malta, filwaqt li dawk li ma' kienux aċċettati kienu dawk li ma' kienx hemm il-*go-ahead* għalihom mill-Pulizija ta' Malta jew mill-Ministeru għas-Saħħa. Dawn kienu jigu riferuti għall-pajjiżi oħra.

18. Neville Gafa spjega ukoll x'kien seħħ meta bdew joħorġu l-allegazzjonijiet fil-konfront tiegħu. Hu xehed illi dawn kienu bdew fl-ewwel ġimgħa ta' Meju 2016 u dwarhom kien gie infurmat mill-*Foundation for Medical Services* li kien impjegat

tagħhom. Jidher illi l-Ministru ta' dak iż-żmien Konrad Mizzi kien għadda l-allegazzjonijiet lill-Avukat Ġenerali. Meta però laħaq Ministru tas-Saħħa Dr. Chris Fearne huwa baġat għalih u skond ir-rikorrent kien huwa stess illi heġġu biex jirreferi l-każ lill-Pulizija Eżekuttiva. Dawn min-naħa tagħhom kienu baġtu għalih u r-rikorrent kien ikkopera magħhom. Saret ukoll tfittxija fl-ufficju li kellu dak iż-żmien fil-Ministeru għas-Saħħa. Meta bdiet l-investigazzjoni huwa gie trasferit lejn Għawdex u hu ma reġax daħal lura l-ufficju:

“Darba fost l-ohrajn cempluli l-Pulizija, jidhirli li kien għall-Lulju – l-aħhar gimgha ta’ Lulju, qaluli “isma’ Sur Gafa` ghandna bzonn nidhlu fl-ufficcju tieghek.” Ghedtilhom “jiena minhiex qieghed Malta izda qieghed Ghawdex, ghedtilhom pero` mhix problema, il-Ministeru ghandhom ic-cavetta ta’ l-ufficcju tieghi u intikom il-go-ahead biex tidhlu u aghmlu dak li ghandkom bzonn.” Mit-taghrifli ghandi jirrizulta li s-search kienet fin-negattiv. Jigifieri jiena mhux talli ma kellix x’ nahbi talli hallejthom jidhlu l-ufficcju tieghi minghajr ma nkun prezenti”

19. Ftit jiem wara li kienet saret din it-tfittxija, kien il-ġurnal “The Times” li ħareġ l-ewwel artiklu fuq dawn l-allegazzjonijiet. Fis-seduta tat-13 ta’ Marzu 2017 ir-rikorrent ippreżenta kopja ta’ dan l-artiklu (immarkat Dok NG1)¹⁵. Skond ir-rikorrent huwa kien għamel dritt ta’ risposta u l-istorja waqfet hemm wara li din kienet giet ippubblikata. Ftit ġimghat wara imbaġhad ġew ippubblikati l-artikli fuq “The Malta Independent on Sunday”.
20. Huwa spjega kif wara li kien ħareġ l-artiklu tal-21 ta’ Awwissu 2016 (mertu tal-kawża l-oħra) bit-titolu “**Government official was netting up to €150,000 a month in medical visa scam**”, huwa kien baġat stqarrija bħala dritt ta’ risposta izda din giet ippubblikata flimkien mal-artiklu mertu ta’ din il-kawża fil-ħarga tat-28 ta’ Awwissu 2016 meta kienu ħarġu allegazzjonijiet godda, b’mod illi għalhekk skond ir-rikorrent din id-dritt ta’ risposta kienet giet mistura u ma’ kienetx giet ippubblikata kif suppost. Għal kull bwon fini minn provi oħra rrizulta illi l-istqarrija tar-rikorrent kienet giet riprodotta (i) dakinhar stess tal-21 ta’ Awwissu 2016 fuq is-sit elettroniku ta’ “The Malta Independent, (ii) l-għada 22 ta’ Awwissu 2016 fuq il-gazzetta “The Malta Independent” u (iii) nhar il-28 ta’ Awwissu 2016.

---

¹⁵ Fol 39

21. Finalment ir-rikorrent xehed kif wara li ġew ippubblikat l-artikli fuq "The Malta Independent on Sunday" u qabel ma' nfetħu l-proċeduri ġudizzjarji kontra l-intimat, kien avviciinah l-intermedjarju Khaled Ben Nasan waqt li kien qiegħed fuq mejda ħdejn il-Konkatedral ta' San Ġwann fil-Belt Valletta. Madanakollu r-rikorrent ma' riedx kliem u qallu li jekk huwa ried jghid xi haġa kellu jghidha biss lill-Pulizija.
22. Fix-xhieda tiegħu tas-16 ta' Jannar 2017 **L-Ispettur Rennie Stivala** spjega kif kienet giet ipprezentata kwerela minn avukat għan-nom ta' Khaled Ben Nasan kontra r-rikorrent u xi nies oħra dwar allegat tixhim. L-investigazzjonijiet però kienu għadhom għaddejnin u għalhekk ix-xhud ma' xtaqx li jagħti iżjed informazzjoni fuq l-andament tagħhom għajr għall-fatt illi l-Pulizija kienet viċin li tagħlaqhom. Ix-xhud spjega illi Ben Nasan kien ipprezenta ukoll rapport lill-Pulizija dwar allegat theddid li rċieva minn terzi persuni. Inoltre ikkonferma illi kien irċieva ukoll kwerela mir-rappreżentant legali tar-rikorrent dwar l-allegat riċevuti. Spjega illi l-investigazzjonijiet varji dwar dawn il-kwereli u rapporti ingħaqdu f'investigazzjoni waħda kbira, liema investigazzjoni kif ingħad kienet għada pendent i fiz-żmien tax-xhieda.
23. Sad-data ta' din is-sentenza, ma' tressqu l-ebda provi dwar l-eżitu ta' dawn l-investigazzjonijiet.

Provi - intimat

24. L-intimat **David Lindsay** ressaq il-provi segwenti:
1. Ix-xhieda tiegħu mogħtija permezz ta' affidavit;
  2. Ix-xhieda ta' Ivan Grech Mintoff mogħtija fuq medda ta' erba' seduti, cioè fis-seduti tal-14 ta' Meju 2018, 18 ta' Ġunju 2018, 15 ta' Novembru 2018 u 21 ta' Jannar 2019;
  3. Ix-xhieda ta' Mohammed Najib Ayman, Mohammed Alseed Misbah, Mohammed Ali Algool, Hamza Hussain u Mohammed Salem Agag mogħtija fis-seduta tat-28 ta' Ottubru 2019;
  4. Ix-xhieda ta' Yousef Abdulwahab u Dao Salem Ali Elamoud mogħtija fis-seduta tal-10 ta' Meju 2021
25. Fl-affidavit tiegħu l-intimat **David Lindsay** xehed illi huwa bbaża l-artiklu tiegħu fuq informazzjoni li kiseb minn Khaled Ben Nasan, Libjan imwieled is-Sirja u li jghix ġewwa Malta. Ġimgħa qabel ma' ġie ppubblikat l-artiklu huwa ltaqa' miegħu personalment biex jaċċerta ruħu mill-affidabilità tas-sors tiegħu. Preżenti għall-

laqgħa kien hemm ukoll is-Sur Ivan Grech Mintoff. Għalkemm ma' ħarġitx daqstant ċara mill-affidavit, mill-provi oħra li rriżultaw matul il-kors tal-kawża, senjatement mix-xhieda ta' Ivan Grech Mintoff, jidher illi filfatt il-laqgħa kienet seħħet preċiżament fis-26 ta' Awwissu 2016 bejn il-pubblikazzjoni tal-artiklu mertu tal-kawża l-oħra u l-pubblikazzjoni tal-artiklu mertu ta' din il-kawża. Il-laqgħa saret wara li Ben Nasan kien għadu kemm ra l-istqarrija tar-rikorrent Neville Gafa ppubblikata bħala dritt ta' risposta għall-artiklu tal-21 ta' Awwissu 2016. Huwa ħassu urtat peress illi kellu provi f'idejh li kienu jattestaw għall-kuntrarju ta' dak li qal ir-rikorrent:

“The documents which were shown to me during the meeting consisted of a carbon copy booklet of hand-written 'receipts', which are better described as invoices or records of payments to Neville Gafa for visas for Libyan nationals. These include the names of the individuals requesting visas, their identity numbers and the amounts Mr Ben Nasan says were paid by him to Mr Gafa on behalf of his clients. These records were duly scanned and retained for posterity. They are being attached to this statement and duly mark Dok DL. These show dozens of payments worth a total of thirty four thousand, five hundred and seventy five euro ((34,575.00) payments made to Mr Gafa between the end of August 2015 and the beginning of October 2015. Both Mr Ben Nasan and Mr Grech Mintoff confirmed they are willing to testify in court to confirm the facts and the version of events above. I am further informed that there also exist voice recordings of conversations with a number of Libyan nationals who have also confirmed that they and/or family members were asked for monetary remuneration from Mr Gafa in return for Maltese visas.”

L-intimat għalaq l-affidavit tiegħu billi reġa' rripoduċa l-istqarrija tar-rikorrent bħala dritt ta' risposta fl-interita' tagħha.

26. Ix-xhud **Ivan Grech Mintoff** xehed fis-seduta tal-14 ta' Meju 2019 illi l-istorja li wasslet għall-pubblikazzjoni tal-artiklu mertu ta' din il-kawża mill-intimat hija waħda kumplikata u li l-kwistjoni tal-*medical visas* kienet biss parti waħda mill-istess storja:

“L-istorja mhux taqsam biss mal-medical visas imma hemm hamest tipi ta' abbuz li għandu x'jaqsam mal-kidnapping, li għandu x'jaqsam ma' medical visas, li għandu x'jaqsam max-Schengen visas, li għandu x'jaqsam ma' business visas u li għandu x'jaqsam ma' student visas ukoll. Jiena kelli program fuq it-television jismu Exodus

u approachjawni certu Libjani, ghandi relazzjoni tajba ma' kull awtorita' fil-Libja, igifieri mhux biss il-Gvern imma anke fir-regjuni differenti... Ghandi rispett minn kull naha, ghax ma nihux side kontra ohra u dawn bdew jizvelawli hafna dokumenti, hafna ukoll recordings u hafna ukoll xhud li kellmuni fuq dan l-abbuz li kien qed isir. Wahda minnhom ovvjament kienet fuq il-medical visas."

Dwar dak li kien qallu l-middleman Ben Nasan huwa xehed hekk:

"Li bazikament kien il-middleman... hu jghid li kien il-middleman li kien jghaddi l-flus lil Neville Gafa u spjega wkoll kif kien jghaddi dawn il-flus, u x'records kien izomm u ma qghadtx fuq il-kelma tieghu biss imma staqsejtu ukoll lil sorsi fil-Libya inkluz is-secret service tagghom li tawni ismijiet ta' nies li ghandi nikkuntattja, tawni t-telephone number tagghom, kellimthom, iltqajt ma' diversi minnhom ukoll u dawn kollha jghidu li ltaqghu ma' Neville Gafa, anzi mhux jghiduli biss, imma kienu lesti li jiena nirrekordjahom jghiduli, igifieri ghandi tapes tagghom, u anke kitbu certu affidavits u lesti wkoll jigu jixhdu fil-Qorti jekk huma imsejhin biex jigu jixhdu fil-Qorti biex jghidu li ltaqghu ma' Neville Gafa. Neville Gafa staqsihom ghall-flus, u semmew is-somom li semma'... li staqsihom ghalihom u dawn igifieri jiena kont kemm nista' nikkollabora dak li kienu qed jghiduli, jiena pruvajt nikkollaborah from different sources"

Dwar ir-ricievuti li gew annessi mill-intimat David Lindsay mal-affidavit tieghu x-xhud ikkonferma s-segwent:

"Mela, dawn l-ircevuati kitibhom Khaled Ibrahim Ben Nassar il-whistleblower. Kien izomm xi erbgħa kotba minnhom dawn, erbgħa kotba tal-invoices u qal li... lili qalli li kien izomm dawn ghax meta kien jagħti l-passaporti tan-nies li kellhom bzonn il-medical visas li kien jitfa' f'envelope flimkien mad-dokumenti, insurances, etc, etc plus il-flus, Neville Gafa kien ihawwad u allura bdew din is-sistema fejn Neville Gafa kien ikollu ktieb, registru ta' min huma dawn in-nies, eccetra eccetra u hu kien izomm l-ircevuta hawnhekk. Din l-ircevuta wkoll naf li... dawn l-ircevuti qegħdin għand il-pulizija ukoll ghax kienu bagħtu għalija..."

... L-ircevuti l-isem tal-persuna... tal-persuni, id-data ta' meta halli inkartament Neville... halli Ibrahim għadda l-flus lil Neville Gafa, hemm il-passport number, hemm id-data ta' meta, u hemm miktub per eżempju, to Neville, 1700 euro. Jiena tlabt lil pulizija biex tal-inqas jekk iridu jagħmlu ricerka, jivverifikaw jekk dawn hux tajbin jew le, kemm imorru l-Identity Malta, jaraw jekk dawn in-nies b'dawn il-passaporti ingħatawx visa u tal-inqas jistaqsuhom jekk hallsux jew le u kellhom hafna nies min dawn lesti li jekk dawn ituhom... dawn hallsu għal visa biex jigu Malta minn post tal-gwerra. Gew biex isalvaw il-familji tagħhom. Jekk il-pulizija

jew il-Gvern Malti kien lest li jtihom amnestija, dawn kienu lesti jixhdu wkoll biex jghidu jekk hallsux jew le...

... Apparti minn dawk kellimt nies ohrajn ukoll, wiehed minnhom in partikolari li qal li ... u ghandi rekordjat, u ghandi... affidavit tieghu ukoll u passport number tieghu u ritratt tal-passaport u kollox u l-pulizija ghandhom kollox minn dawn, qal li iva, meta kien Malta ghal kura l-ewwel kellu jhallas biex jidhol f'Malta, wara gimgha li kien Malta, igifieri qatghulu saqajh dan, kien ghadu mhux ikkurat, wara gimgha Neville Gafa u xi hadd iehor mar il... l-isptar, staqsieh ghal 25,000 euro inkella jkeccieh minn Malta. Dan il-persuna spicca mkecci minn Malta ghaliex spicca ma hallasx il-25,000. Jiena staqsejtu jekk hux lest jigi hawn Malta... mela jiena irrekordjatu, ittejpajtu. Ghamel affidavit u staqsejtu jekk hux lest li jigi Malta jixhed dan il-kliem u qalli li iva lest li jigi jixhed ukoll"

27. L-istess xhud kompla jispjega li bhala parti mill-indagini tieghu huwa kellem ukoll general u Ministru tas-Saħħa Libjan li lkoll riedu jigu Malta sabiex isaqsu lill-Gvern ghaliex il-Libjani kienu qegħdin jigu ċċarġjati u li però kellhom it-talba għall-*visa* tagħhom miċhuda bl-intervent tar-rikorrent innifsu.

28. Rigward l-ammont ta' ċirka €35,000 li allegatament kienet ingħata r-rikorrent ix-xhud qal illi:

"Mhux talli jien nikkonfermahom imma talli Khaled Ibrahim Ben Nassar fetah il-kawza l-Qorti wkoll biex jigbor dawn il-flus lura. Apparti minn hekk, jiena ha nerga' nghid tkellimt ma' generali u nies li jahdmu fl-ufficċju tal-Prim Ministru Libjan li qalu iva hallasna il-miljuni, mhux dawk biss igifieri, dawk covered u kif covered. U lesti jigu jixhdu wkoll."

29. Ikkonferma ukoll il-laqgħa li kienet saret mal-intimat u ma' Ben Nasan fis-26 ta' Awwissu 2016 u qal illi waqt il-laqgħa kien irċieva telefonata mill-Pulizija sabiex l-għada s-Sibt imur ikellimhom dwar il-każ. Ix-xhud allega li ffit hın wara, u qabel ma' saret il-laqgħa, il-gazzetta "MaltaToday" kienet ħarġet aħbar fuq li kellha ssir din il-laqgħa u għalhekk ix-xhud tilef il-fiduċja kollha tieghu fil-Pulizija peress illi rraguna illi din kienet *leak* min-naħa tagħhom.

30. Xehed inoltre illi waqt il-laqgħa kienu ċemplu lil persuna fis-Servizzi Sigrieti tal-Libja li kien ikkonferma illi r-rikorrent kien qed isaqsi għall-flus minn awtoritajiet differenti u nies Libjani sabiex tinħarġilhom *medical visa*.

31. Fis-seduta tat-18 ta' Ġunju 2018 l-istess **Ivan Grech Mintoff** ippreżenta sett ta' noti fuq disġin paġna¹⁶ li ġew mhejjija minnu personalment sabiex jipprepara għax-xhieda tiegħu. Dawn in-noti jinkludu r-rizultanzi kollha tiegħu mhux biss fuq il-kwistjoni tal-allegat bejgħ tal-*medical visas* (mertu ta' din il-kawża) iżda anke fuq kwistjoni oħra u cioè fuq l-allegat bejgħ ta' *Schengen visas* bejn l-2013 u l-2014 bl-involviment ta' persuni oħra li ma' għandhomx x'jaqsmu mar-rikorrent.
32. Bħala parti minn dawn in-noti x-xhud esebixxa ukoll kopji tar-riċevuti in kwistjoni (li imbagħad l-intimat kien ippubblika fl-artiklu mertu ta' din il-kawża) kif ukoll *transcripts* tat-telefonati li huwa kien għamel ma' ħames persuni Libjani li kollha attestaw għall-aġir tar-rikorrent fuq din il-materja. Ippreżenta ukoll lista ta' seba' persuni Libjani (fosthom il-ħamsa li kien ċempillhom biex ikellimhom) li skond hu kienu lesti li jixhdu fil-kawża.
33. Il-ħames persuni li skond ix-xhud ġew mitkellma minnu u li hemm ukoll ir-ritratt tal-passaport tagħhom a fol 135 tal-proċess huma s-segwenti:
1. **Serraj Essa** (skond il-passaport, Seraj Adden Sasi Ali Essa): Skond ix-xhud, matul it-telefonata dan il-persuna li kien jokkupa l-kariga ta' Ġeneral fil-Gvern Libjan, spjega li r-rikorrent kien talab u tħallas l-ammont ta' €1,750,000 sabiex jinħarġu tnejn u għoxrin *medical visas* urġenti lil persuni midruba. Meta uffiċjali tal-Gvern Libjan riedu jigu Malta sabiex jindagaw għalfejn kienu qed jintalbu jhallsu dawn l-ammonti, r-rikorrent kien intervjena sabiex din il-laqgħa ma' ssirx. Skond ix-xhud, Serraj Essa kien ikkonferma illi minkejja li r-rikorrent kien idderiġa lid-delegazzjoni Libjana sabiex tmur tiġbor il-*medical visas* mit-Tuneżija, dawn baqgħu qatt ma' waslu u ftit wara u kien qata' l-kuntatt minn magħhom;
  2. **Ali Gamati**: Skond ix-xhud, matul it-telefonata dan il-persuna li kien jokkupa l-kariga ta' *Senior Police Officer* fil-Libja, qallu illi huwa kien għamel xi sitt xhur jipprova jġib *medical visas* mill-Konsulat Malti ġewwa l-Libja mingħajr suċċess. Kien biss meta għamel kuntatt ma' Ben Nasan illi l-affarijiet iċċaqaqqu. Fit-telefonata li Grech Mintoff għamel ma' Gamati dan infurmah illi r-rikorrent kien talab li jigu depożitati €3,000,000 f'kont bankarju u talab

---

¹⁶ Fol 80 sa 172 tal-proċess fil-kawża numru 220/2016

ukoll il-ħlas ta' €3,500 (aktar tard dan l-ammont ġie ridott għal €3,000) għal kull *medical visa* li kellha tinħareġ bl-intervent tar-rikorrent;

3. **Ayman Alzintani** (skond il-passaport, Ayman Mohammed Alseed Misbah): Dan il-persuna kien impjegat fil-VIP Lounge fl-ajruport ta' Tripli, fil-Libja. Fit-telefonata max-xhud huwa spjega li kien involut fil-logistika sabiex jintbagħtu Libjani midruba li kellhom bżonn il-kura ġewwa Malta. Alzintani qal lix-xhud illi r-rikorrent kien talbu bejn €2,000 u €2,500 sabiex jinħarġu *medical visas* għall-Libjani li kienu ġew feruti fir-regjun fejn jgħix. Huwa qal ukoll illi r-rikorrent kien talab lil ċertu Ahmed Fenir minn Zintan, is-somma ta' €25,000 sabiex jingieb Malta għal kura. Dan kellu bżonn *arm prosthesis* peress illi waħda minn idejh kienet spicċat maqtugħa kaġun tal-ġlied.
  4. **Osama Mohammed Zaidi**: Dan kien pazjent illi ġie Malta għall-kura. Skond Zaidi, waqt li kien diġa Malta r-rikorrent kien personalment, tramite interpretu Libjan bl-isem ta' Mabrouk Garsalla, talbu jħallas somma flus. Skond ix-xhud waqt it-telefonata infurmah illi ftit jiem wara l-intervent kirurġiku li sar fuq ġewwa Malta, u fil-perjodu tal-konvalescenza huwa tkeċċa minn Malta għaliex ma' kienx ħallas lir-rikorrent is-somma mitluba.
  5. **Ali Mohameed Algoal**: Dan il-persuna kien jaħdem fil-Parlament ta' Tobruk, ġewwa l-Libja, fi ħdan l-Uffiċju tal-Prim Ministru u kien inkarigat li jieħu ħsieb il-logistika fir-rigward tal-midruba li kellhom jingiebu Malta mir-regjun tiegħu. Huwa kien ukoll responsabbli sabiex jakkumpanja lil xi uħud minnhom ġewwa Malta. Fit-telefonata huwa kkonferma li r-rikorrent kien talab il-flus għall-*visas* tramite l-interpretu Mabrouk Garsalla. Waqt li kien Malta huwa kien ġie sfurzat iħalli pajjiżna u qabel telaq kien mitlub jiffirma dikjarazzjoni li wara nduna li kienet effettivament qed timpedih milli jerġa jidhol lura fiż-Żona Schengen għall-ħames snin ta' wara.
34. Għal kull bwon fini, fis-seduta sussegwenti tal-15 ta' Novembru 2018, in kontroezami, ix-xhud indika illi l-identità tal-persuni li kienu kellmuh fuq it-telefon kienet ġiet aċċertata mill-Uffiċju tal-Prim Ministru Libjan Fayed al-Sarraj.
35. Ix-xhud jgħid li kellem ukoll lil żewġ persuni oħra li però ma' kienux ġew irrekordjati. Dawn huma:

1. **Abdulhakim S.A. Mreshigh:** Skond Grech Mintoff dan il-persuna kien inkarigat mill-korrispondenza bejn il-Ministeru tas-Saħħa Libjan u r-rikorrent. Ix-xhud jgħid li Mreshigh kien lest jixhed dwar il-fatt li r-rikorrent kien personalment intervjenu sabiex jwaqqad delegazzjoni Libjana milli tigi Malta sabiex tindaga 'l għaliex kienu qegħdin jintalbu flus għall-*medical visas*.
  2. **Naji Ejudi Duw Almabrouk:** Skond ix-xhud dan kien lest li jixhed dwar il-fatt illi żewġ neputijiet tiegħu li kienu ħadu l-kura ġewwa Malta kienu ġew mitluba jħallsu għall-*medical visas* tagħhom.
36. Fis-seduta tal-15 ta' Novembru 2018 kompli jixhed **Ivan Grech Mintoff** li eosebixxa r-*recordings* tat-telefonati li huwa għamel lil tlieta mill-persuni fuq indikati.¹⁷ Inoltre huwa informa lill-Qorti illi mill-aħħar seduta 'l hawn huwa kien ġie infurmat li r-rikorrent kien qiegħed jipprova jagħmel kuntatt man-nies indikati minnu bħala li kienu lesti li jixhdu, sabiex ma' jixhdux:

“Mela, mill-ahhar darba li xhedt ... mill-ahhar darba li xhedt infurmat li Neville Gafa qed jipprova jagħmel kuntatt propju ma' dawn ix-xhieda biex iwaqqafhom milli jixhdu. Infurmat, pero' mhux ikkonfermat tela' darbtejn il- Libja u anke baghtuli r-ritratti li qiegħed il-Libya jtkellem ma' certu Militius biex iwaqqaf lil dawn in-nies milli jtkellmu. Kien hemm laqgħa wkoll f'Malta, fl-ufficcju tal-Prim Ministru, fejn delegazzjoni Libjana giet Malta u meta Neville Gafa li kien prezenti, sar jaf li wiehed minnhom huwa minn Zintan, staqsa lil dan il-persuna biex jikkuntattja lil dawn in-nies u biex ma jixhdux kontrih, u lest li joffrilhom whatever they want. Jien għalija dan huwa speci ngħidu li qed isir kuntatt ... wara li jiena pprezentajt dawn id-dokumenti l-ahhar darba, hemm attentati serji biex iwaqqafu lix-xhieda milli jgħidu dak li għandhom jgħidu. Dawn ix-xhieda lesti jgħidu min kellimhom, min qed jipprova jwaqqafhom u kollox ... fuq fuq dawn l-affarijiet. Nerga' nappella lill-Qorti li dawn ix-xhieda iridu jigu jixhdu huma stess u juru l-evidenza li huma stess għandhom fidejhom. Hemm hekk ha tisma' ir-recordings tagħhom stess jgħidu dak li qed ngħid jiena hawnhekk.”

---

¹⁷ Fol 228

37. In kontroezami meta x-xhud gie mistoqsi jekk jafx li l-Pulizija kienu effettivament sabu li r-riċevuti in kwistjoni kienu foloz, huwa wieġeb li l-pulizija ma' kienux qed jithallew jinvestigaw dan il-każ kif suppost.

38. Fit-tkomplija tal-kontroezami tiegħu fis-seduta tal-21 ta' Jannar 2019 **Ivan Grech Mintoff** ikkonferma illi huwa ma' kienx iltaqa' mal-Libjani personalment iżda kien għamel kuntatt magħhom telefonikament permezz tal-Viber u WhatsApp. Huwa esebixxa ukoll kopja ta' affidavit u *translated copy*¹⁸ li tnejja minn tlieta min-nies li ġew imqabba biex jitkellmu f'isem il-Libjani li x-xhud għamel riferenza għalihom fix-xhieda tiegħu. Dan l-affidavit ma' ġiex maħluf f'Malta iżda x-xhud qal li gie ppreparat skond is-sistema legali Libjana:

“Dawn in-nies meta iddeciedu li jixtiequ jitkellmu, marru l-Libyan Government Ministry of Health igifieri il ... il ... emm ... iz-Zintan u General Administration. Talbu biex isir dokument ufficcjali fejn huma qed jghidu li jixtiequ jitkellmu b'mod legali. Qabdu u ghamlu l-istatements tagħhom wiehed wiehed ta' xi gralhom u ma gralhomx u hemm tlettax –il wiehed minnhom imnizzel hawnhekk. Dawn marru igifieri ghand il-Legal System tagħhom u marru ghand il-Libyan Government u kitbu l-istorja tagħhom forma ta' affidavit ... x'tista' ssejjhilha... x'igifieri ... iva qabel ma tkellmu, qabel ma jixtiequ jigu hawnhekk ghamlu wkoll dikjarazzjoni ufficcjali bl-ID Card Number tagħhom ... bil-mobiles tagħhom imnizzel u dan gie istampat ukoll bil-Legal System tagħhom hawnhekk. Jien ghamilt translation ukoll ... dan kollu bl-Gharbi s'intendi. Africo Malta Ltd, il-Qorti ta' Malta tirrikonoxxiha bhala translator tal-Gharbi, mort ghandhom u staqsejthom biex jagħmlu translation tagħhom bl-Ingliz, u kull wiehed minn dawn it-tlettax il-persuna qed jghid l-istorja tiegħu ta' x'gara u ma garax meta kien Malta hawnhekk. Dawk it-tlettax, to make things simple, minn dawk is-sebgha qabdu tlieta minnhom biex jitkellmu f'isimhom. X'igifieri? Qabdu u kitbu l-affidavit tagħhom hawnhekk b'mod legali l-Libya u qalu lil tlieta minn dawn li jistghu ikellmu l-Qorti ta' Malta f'isimhom u biex jipprezentaw id-dokumenti ufficcjali tagħhom.”

39. Għal kull bwon fini, kif sew irrimarkat fl-istadju ta' meta gie ipprezentat, il-Qorti tinnota illi dan l-affidavit apparti li m'għandux is-soltu solennita' li jitlob il-legislatur, imqar il-legalizzazzjoni tiegħu skond il-Konvenzjoni tal-1961 (Apostille Convention),

---

¹⁸ Fol 231-240

anqas biss ma' jidher minn min gie redatt. Għalhekk hija assolutament ma' tistax tiegħu konjizzjoni tiegħu u tqisu bħala prova inammissibbli.

40. Fis-seduta tat-28 ta' Ottubru 2019 xehdu ħames persuni direttament mill-Libja permezz tal-*video conferencing*. Dawn kienu: Mohammed Najib, Ayman Mohammed Alseed Misbah (magħruf ukoll bħala Ayman Alzintani), Mohammed Ali Algool, Hamza Hussain u Mohammed Salem Agag. Għal kull bwon fini jingħad illi bl-eċċezzjoni ta' Mohammed Ali Algool u Ayman Mohammed Alseed Misbah, il-persuni l-oħra li xehdu ma' kienux ġew indikati mix-xhud Ivan Grech Mintoff fix-xhieda tiegħu bħala xhieda potenzjali.
41. Għandu jingħad ukoll mill-Qorti illi għalkemm saru l-aċċertamenti kollha meħtieġa sabiex jiġu identifikati x-xhieda u sabiex ikun hemm interpretu kemm fuq in-naħa tax-xhieda u kemm fl-awla, madanakollu l-livell tal-lingwa ma' setax jitqies bħala wieħed għoli u għalkemm f'partijiet mix-xhieda l-Qorti setgħet tifhem dak li kienu qed jixhdu dawn ix-xhieda, f'partijiet oħra hija rat illi dan ma' kien xejn faċli. Għalhekk hija ser tagħmel riferenza biss għal daww is-siltiet li hija tqis rilevanti u li fuq il-bilanċ tal-probabilitajiet tqis bħala attendibbli bħala prova:
42. **Mohammed Ali Algool** xehed bl-assistenza ta' interpretu illi huwa kien akkumpanja lil ċertu Ayman Mohammed Alseed Misbah (li xehed ukoll fl-istess seduta) ġewwa Malta peress illi dan kellu jiġi operat. Huwa spjega kif wara l-operazzjoni darba minnhom mar iżuru ġewwa l-Isptar Mater Dei u sabu li ma' kienx f'kundizzjoni tajba u dan għaliex mid-dehra dan kien gie mitkellem fost oħrajn mir-rikorrent Neville Gafa. Sostna ukoll illi huwa sema personalment lil Neville Gafa u lill-interpretu tiegħu jitolbu l-flus mingħand il-midruha. Meta staqsihom għal liema raġuni riedu l-flus, gie infurmat li dan kien għall-iskop tal-*visa* tagħhom:

"Xhud: I was accompany with the ward Aymen (hawnhekk ix-xhud kien qed jirreferi għal Ayman Mohammed Alseed Misbah li xehed ukoll waqt is-seduta) because I was only have the Visa of the family I have only in Europe. The family said to me you must go with him and take care with him. I went to Tunisia then I went to Malta from Tunisia and was there when I get out of airport, there is people there hospitality at airport. I felt the humanity of this state and one of them was Dr Olan Sanussi. Then we went to hospital of Mater Dei. The second day they did the surgery for Aymen. They cut off his leg and from that time I helped him. Suddenly in one of days I came to Aymen, I found him he is not in good condition. I asked him what is

the reason for this case, because of the dealing of the healthy and from Neville Gafa ...

... Xhud : My personal Visa is monthly, because I was with the wounded, and I see and listen Neville Gafa and the translator, they want money from the wounded. And I was with them when they wanted the money and the translator translated to them to pay money. Why I give you this money? To complete your Visas and everything. Ahmed said to them Aymen said this is bad. They said to him yes we accept this bad thing."

43. **Ayman Mohammed Alseed Misbah** xehed bl-assistenza ta' interpretu illi huwa gie Malta għall-kura fl-4 ta' Settembru 2014 u li gie operat (amputazzjoni ta' waħda minn saqajh) fit-tieni ġurnata. Spjega illi huwa suppost kellu jibqa' Malta għal iżjed minn ħmistax-il ġurnata sabiex jirkupra mill-intervent kirurġiku iżda ma' setax jagħmel dan minħabba li r-rikorrent kien saqsieh għall-flus. Huwa l-ewwel talbu €2,000 imbagħad €2,500 u sussegwentement €3,000. Qal illi persuna oħra Libjana li kienet miegħu għall-kura kien tħalla joqgħod Malta għal sena u dan ġara minħabba li skond Neville Gafa kien ħallsu dak li talbu. Effettivament ix-xhud baqa' ma' ħallasx u kellu jitlaq minn Malta. Sussegwentement pero' u cioe wara l-ftuħ tal-kawża odjerna, x-xhud jgħid illi iltaqa' mar-rikorrent u dan wegħdu l-flus sabiex ma' jixhidx u wegħdu ukoll illi jerġa jgibu Malta għat-tkomplija tat-trattament tiegħu. Huwa gie offrut is-somma ta' bejn €250,000 u €300,000 pero' x-xhud irrifjuta:

"Xhud : He want from us for meeting, he said to us I am Muslim and you are Muslims and you would like to solve this case in a friendly way, hand me an amount of money, I promise you for treatment and he will consolate the cost for Visa and that's it.

Dr Fenech : Mela ha nara fhimtx jiena, let me see if I understood. He met Mr Gafa who promised you that he could arrange the situation including a Visa for more treatment?

Interpretu : Tista' tispjega bil-Malti jekk ma jimpurtax?

Dr Fenech : Iva mela le. Ara fhimtx jiena tajjeb, wara reggha ntaqa' mas-Sur Gafa u s-Sur Gafa biex jirringa l-affarijiet offrieli li jirringalu l-Visa biex ikun jista'

jkompli t-trattament tieghu, qed nifhem sew dak li ghidtli?

Xhud : Yes and he promised me to go back to the doctor who cut my leg in April 2016

Dr Fenech : Okay mela, dan talbu biex jirringa l-affarijiet tajjeb, mela s-Sur Gafa offra li jirringa l-affarijiet, u minghand is-Sur Aymen x'talab is-Sur Gafa? Biex itih il-Visa?

Xhud : You stop this case and give him money.

Dr Fenech : Tajjeb mela fhimna. Issa l-ahhar mistoqsja. Is-Sur Gafa kien qed joffrilu l-Visa u t-trattament biex iwaqqaf il-kaz ghaliex? Aymen x'kien qed jghidlu lil Gafa? X'ghamel biex gie Gafa u offrielu din?

Xhud : All he wants to is abdicit about this case, do not talk about this case abdicit it, and in return he will be give them the money and everything that they want, treatment and the money.

Dr Fenech : How much money, kemm flus?

Xhud: Between 2000 Euros and 300,000 Euros.

Dr Fenech : Minuta wahda erga' spjegali f'it, your translation might not be correct. Ghidhielu bil-Libjan please. Ghax inti semmejtli 250 sa 300 000.

Interpretu : Bejn is-somma Mr Gafa bazikament li dan Aymen 250 000 u 300 000 Euro.

Xhud : Yes and he refused."

44. **Mohammed Najib**, li ukoll xehed bl-assistenza ta' interpretu, qal li gie Malta mit-Tuneżija fit-23 ta' Ottubru 2014. Saritlu operazzjoni fuq saqajh fl-Isptar Saint James u suppost kellu ikompli t-trattament tieghu f'Malta. Madanakollu b'ordni tar-rikorrent, tpoġġew għadd ta' persuni ta' sigurtà barra l-kamra tieghu u ma' thallix jirċievi vizitaturi għajr għar-rikorrent li żaru personalment. Dan talbu €2500 biex jibqa' Malta iżda baqa' ma' ħallsux. Mhux l-istess għamli xi persuni oħra li kienu

f'sitwazzjoni simili ġewwa pajjizna. Ir-rikorrent kien anke heġġeg lil dawk li ma' kellhomx flus sabiex jibgħatu lill-familjari tagħhom ġewwa l-Libja biex ituhom il-flus:

"Xhud : He wanted 2500 Euros to the wounded to stay in Malta.

Dr Fenech : Talbu dawn il-flus ghaliex biex jirkupra mill-operazzjoni minn xiex mit-trattament li kien qieghed jinghata?

Xhud : For Visas and complete the treatment.

...

Dr Fenech : Mela f'Malta talbu dak, tahomlu l-flus?

Xhud : I did not give anything and the rest of the wounded, some of them give and some of them don't have money, and he told them contact to their families and send to them the money

...

Dr Fenech : Issa l-flus intalbu ghat-trattament jew biex jinghataw Visa biex jiġu Malta?

Xhud : He want the money for Visas and the treatment"

Ix-xhud kompla jispjega kif ir-rikorrent kien żar il-Libja sabiex iheġġeg lilu u lil xi nies oħra sabiex ma' jixhdux f'din il-kawża u f'dan ir-rigward kien offrilo flus u kien wegħdu ukoll illi jerga jgibu Malta għall-kura:

"Xhud : Mr Neville Gafa came to Libya and he want to sit with us, he wanted to tell us we stop about this case. We met with him and there was a person his name is Abdul Raouf, and they said to us, we will give you money that what happened to you in Malta and give you treatment again and console the Visa cost and talking about the money. They give us many times from time to time they give us amount of money. We told them we believe in Court of Malta and we know the right is on our side."

Finalment ix-xhud informa lill-Qorti li kien hemm persuna oħra midruba li xtaqu jixhdu u li però ma' setgħux jagħmlu dan minħabba l-gwerra:

"the rest of wounded they cannot come to here because of war that happened now.

Dr Fenech : Mela qed jghidilna li l-ohrajn ma jistghux jigu hemmhekk minhabba l-gwerra li hemm bhalissa.

Xhud : Yes. The rest of the wounded.

...

one of this wounded his name was Dao Salem Ali this wounded is they make some things bad with him there, he waiting for a long time to make surgery, and this is the picture of Mr Dao Salem Ali"

45. Ix-xhud **Hamza Hussain Alwakwak** xehed illi qabel ma' gie Malta huwa kien intalab personalment mir-rikorrent, tramite interpretu, sabiex jagħtih €2,500 u huwa filfatt kien hallas dan l-ammont biex jigi Malta għall-kura:

"Xhud : He said the translator talked with him, yes he talk to him and he said to him Mr Neville Gafa want 2500 Euros to recieve him in hospital.

Dr Fenech : Ghaliex x'kien gralu? What for?

Xhud : For treatment, the cause is treatment and if you want to go there you must pay 2500 Euros if you would like to go to Malta for treatment.

Dr Fenech : Imma t-ttrattament illum nafu li t-ttrattament kien b'xejn ghal Libjani li wegghu fil-gwerra. Allura ghaliex talabhomlu l-flus?

Xhud : He said I don't know but he said the Ministry or the healthy there want money for recieve them in hospital. The Maltese healthy, the translator said to him, the healthy of Malta want this ammount of money to recieve him or them in hospital in Malta.

Dr Fenech : So allright mela qed nifhem li l-Awtoritajiet tas-Sahha lilu qed jghidulu li kienu qed jitolbu l-flus. Hallas flus?

Xhud : 2500 Euros. And 100 Euros at airport and the ambulance car 100 Euros.

Dr Fenech : Hallashom dawn jew gie mitlub?

Xhud : Yes he paid them.

Dr Fenech : Hallas il-flus. Lil min hallas il-flus? Lil min hallas il-flus mhux kemm, lil min hallas il-flus?

Xhud : He was a translator.

Dr Fenech : Who was with the translator?

Xhud : Translator and Neville Gafa.

Dr Fenech : Okay so he paid the translator and there was Neville Gafa. How long did he stay for treatment in Malta? Kemm dam ghat-trattament gewwa Malta?

Xhud : Two months and a half."

46. Ix-xhud **Mohammed Salem Agag** xehed illi wara intervent kirurgiku li kien sarlu f'Malta huwa xtaq jibqa' hawnhekk biex jistudja sakemm ikompli t-trattament tiegħu. Huwa qatta' xahrejn hawn biex jistudja iżda fit-tielet xahar kellu jitlaq minhabba li ntablab iħallas ammont ta' flus mir-rikorrenti tramite interpretu. Huwa intalab is-somma ta' €2,500. Huwa ma' ħallasx din is-somma u tkeċċa minn Malta apparti li tilef ukoll il-flus tal-kirja li kien ħallas bil-quddiem sabiex jgħix f'Malta:

"Xhud : I did my surgery on my leg and my leg is lack, there is lack of wound. The doctor told me after a year come back to complete your treatment. The period of treatment day after day I go to the hospital. In this period I entered the school, I would like to study there. I studied for two months and the third month I did not complete. Why I don't complete? Because he want me to give money to complete my study.

Dr Fenech : Min? Min riedek thallas il-flus?

Xhud : The translator who translate to Neville Gafa. He want from me and I refused.

Dr Fenech : X'talbu kemm talbu?

Xhud : 2500 Euros.

Dr Fenech : 2500 Euro. Tajjeb. U hu kellu problema b'xi Visa biex jigi Malta?

Xhud : There is no problems okay but he want money to give me a lot of time to stay there.

Dr Fenech : Money to give you more time to stay in Malta. Okay. Did he give him money? Tahomlu l-flus?

Xhud : No I don't give him.

Dr Fenech : U x'garalu peress li ma hallasx?

Xhud : He told him come to him to his flat and say to him, if you do not pay I will tell the police and arrest you.

Dr Fenech : Who told him this? Min qallu dan il-kliem?

Xhud : The translator.

Dr Fenech : Kien wahdu jew kien hemm xi hadd mieghu?

Xhud : No, no one.

Dr Fenech : U min bghatu t-translator?

Xhud : Neville Gafa.

Dr Fenech : U x'garalu meta ma hallasx?

Xhud : He resisted in school for three months, he spent two months and a third month the translator come to him and said to him leave the school, obey or I will arrest you. And I lived with the English woman there and paid this English woman for six months to live with this English woman.

Dr Fenech : Imbaghad x'gara?

Xhud : I lost the rent and to stay with the woman and my studying and I lost the treatment of my leg.

Dr Fenech : Imbagħad meta mar lura l-Libya?

Xhud : The translator come to him and he said to him come with me and you will leave Malta to Tunisia and come to Libya."

47. Fis-seduta tal-10 ta' Meju 2021 xehdu ukoll żewġ xhieda oħra, cioè Daosalem Ali Elamood u Yousef Abdulwahab, permezz tal-*Microsoft Teams*.
48. Ix-xhud **Daosalem Ali Elamood**, li kien għamel riferenza għalih ukoll ix-xhud Mohammed Najib fix-xhieda tiegħu tat-28 ta' Ottubru 2019, spjega kif huwa ltaqa' mar-rikorrent fl-Isptar Saint James wara li kien ntbagħat Malta għall-kura fl-2014. Huwa kien introduċa lilu nnifsu bħala aġent tal-Ministeru tas-Saħħa. It-tieni darba li ltaqa' miegħu kien fl-appartament fejn kien qed jgħix ġewwa Malta. Huwa qatta sitt xhur ġa pajjiżna. Kien jgħix f'appartament ġewwa l-Gzira meta darba waħda kienu ġew il-Pulizija biex ikeċċuh. Dan ġara għaliex huwa ma' kienx ħallas għall-*visa*. Ġewwa l-Isptar Saint James, ir-rikorrent kien talbu €2,000 - €3,000 għall-*visa* iżda x-xhud ma' kellux biex iħallsu. Huwa baqa' ma' ngħatax it-trattament li kellu bżonn.
49. Ix-xhud **Yousef Abdulwahab** xehed fl-istess seduta illi waqt li kien Malta għall-kura fuq idejh fl-2014, ġie iżuru r-rikorrent ġewwa l-appartament fejn kien jgħix u nfirmah illi kien qed jirrapprezenta lill-Ministeru tas-Saħħa. Fil-presenza ta' interpretu huwa talbu €3,500 sabiex titkompli l-kura tiegħu inkella jitkeċċa minn Malta. Ix-xhud ma' kellux flus u intbagħat Malta biex b'hekk it-trattament mediku twaqqaf hesrem. Spjega ukoll illi iktar tard, fl-2018, iltaqa' ukoll mar-rikorrent ġewwa Tripli fejn talbu u lil xi nies oħra sabiex ma' jixhdux fil-Qorti u għal dan il-għan wegħdhom is-somma ta' €350,000 kull wieħed.

Il-ġustifikazzjoni ta' allegazzjoni magħmula minn terz

50. Fir-rigward tal-ġustifikazzjoni ta' allegazzjoni magħmulha minn terz, il-Qrati tal-Ingilterra u Wales sostnew għal diversi drabi illi d-diffamatur ma' jistax jistrieħ fuq il-fatt illi jkun irċieva din l-allegazzjoni libelluża mingħand it-terz, iżda dejjem jeħtieġli li jressaq provi illi tali allegazzjoni tkun sostanzjalment korretta.
51. Fis-sentenza fl-ismijiet **Lewis v. Daily Telegraph Ltd. (1964, AC)** il-Qorti tal-Appell Ingliża qalet is-segwenti:

« *The basic principle applicable is that stated in Gatley on Libel and Slander, 4th ed., p. 106, and approved in Truth (N. Z.) Ltd. v Holloway*¹⁹ that every publication of a libel is a new libel and each publisher is answerable for his act as if the calumny had originated with him ... To establish a plea of justification the defendant must prove that the defamatory imputation is true. If something is published as "suspicion" or "belief" only, for example, that the plaintiff committed a murder, it is not enough to prove the belief, for the damaging imputation is the substantive charge of murder ... »

52. Fis-sentenza fl-ismijet **Chase v. News Group Newspapers Ltd.**, [2002] EWCA (Civ) 1772, [2003] E.M.L.R. 11, 218 (C.A.) inghad hekk:

« 39. *It remains the law (subject to any HRA considerations) that if a defendant repeats a libel he/she has heard from others, a plea of justification will only succeed if he/she can prove by admissible evidence that what they said was substantially true. The relevant law was authoritatively restated by this court in Shah v Standard Chartered Bank Ltd [1999] QB 241. In Lewis v Daily Telegraph Ltd [1964] AC 234 Lord Devlin observed at pp 283-4 that:*

"... you cannot escape liability for defamation by putting the libel behind a prefix such as 'I have been told that ..' or 'It is rumoured that ...' and then asserting that it was true that you had been told or that it was in fact being rumoured. You have ... to prove that the subject matter of the rumour was true." »

53. L-intimat għalhekk irid mhux biss jagħmel tiegħu l-allegazzjonijiet li huwa jgħid li rċieva mingħand diversi persuni, iżda oltre minn hekk irid jara kif ser jipprova li dawn l-allegazzjonijiet huma sostanzjalment veri. Mhux ta' b'xejn li oneru bħal dan għie deskritt minn ċertu awturi bħala li jersaq vicin il-*probatio diabolica*.

Id-diffikultà' li tiġi ppruvata l-verità

54. Il-Qorti tal-Appell fis-sentenza fl-ismijiet; **Albert Caruana v. Gino Cauchi** (App. Civili Nru. 775/02, 23/06/2004) tenniet illi:

"fejn għandu x'jaqsam ma' gurnaliżmu investigattiv serju kemm il-Qrati Maltin u kif ukoll il-Qorti ta' Stasbourg jagħtu għarfien lill-fatt li l-jedd ta' kronaka mibni fuq

---

¹⁹ **Truth (NZ) Ltd v Holloway** [1961] NZLR 22 (PC)

ġurnaliżmu serju jagħti ħarsien wiesa' lill-ġurnalist taħt l-artikolu 10 tal-Konvenzjoni. Dan ukoll fejn il-pubblikazzjoni tkun milquta minn xi żball jew ineżattezza ġenwina, imbasta tkun magħmula b'mod serju u prudenti fuq haġa ta' interess pubbliku, bla ħsieb jew mottiv ulterjuri u li l-kontenut ikun wieħed ġust ("fair") u li meta jkun hemm każda jew spjegazzjoni ta' dak ir-rapportagg mill-persuna milquta bih, il-ġurnalist iġib ukoll tali każda jew spjegazzjoni fl-imsemmi rapportagg²⁰

« hija regola dottrinali tal-materja aġitata, konfermata wkoll mill ġurisprudenza, illi d divulgazzjoni ta' aħbar permezz ta' stampat jew publikazzjoni hi konsiderata bħala eżerċizzju leċitu tad-dritt ta' kronaka. Dan l eżerċizzju però jibqa' hekk leċitu sakemm jikkorrispondu u jikkonverġu fih dawn l-osservanzi prinċipali: (a) il-verità tal-fatti esposti riżultant minn riċerka serja, diliġenti u kompleta; (b) ir-rakkont irid ikun neċessarju għas-sodisfazzjon ta' l interess pubbliku li jkun mgħarraf b'fatti determinati ta' rilevanza politika jew soċjali; (ċ) il-kritika trid tkun miżmuma f'termini korretti u miżurati b'mod li ma titraxxendiex f'aggressjoni personali jew invettiva. »

55. Hekk ukoll il-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem fis-sentenzi diversi tagħha matul is-snin ipproteġiet dan id-dritt ta' kronika u dan *per di piu* anke f'każijiet fejn jiġu ppubblikati xniegħat jew qlajja illi l-ġurnalista ma' jkunx jista' jipprova. Per eżempju fis-sentenza **Thorgeir Thorgeirson v. Iceland**²¹ intqal mill-Qorti illi għalkemm l-allegazzjonijiet kienu bbażati fuq xniegħat persistenti li kienu ġejjin mill-pubbliku, ma' kienx raġjonevoli però għall-persuna li allegatament tat lok għall-malafama illi ttipprova l-verità ta' dawn l-allegazzjonijiet:

« the press would be able to publish almost nothing if it were required to publish only fully proven facts. Obviously, the Court's considerations have to be placed in the context of public debates on matters of public concern. »

56. Fis-sentenza tal-istess Qorti fl-ismijiet: **Dalban v. Romania** (App No 28114/95) mogħtija fit-28 ta' Settembru 1999, f'każ fejn ġurnalista Rumien għamel numru ta' akkużi ta' korruzzjoni u *mismanagement* fil-konfront ta' kap eżekuttiv ta' korp statali fis-settur tal-agrikoltura, l-Awla l-Kbira tal-Qorti Ewropeja tad-Drittijiet tal-

---

²⁰ App. Civ. 26.3.2010 fil-kawża fl-ismijiet **Norman Bezzina vs Joe Mifsud** kif ikkwotata fis-sentenza **Louis Galea v. Etienne St. John et.** (946/1997/1 JRM, PA, 30/04/2015)

²¹ **Thorgeir Thorgeirson v Iceland** (1992) 14 EHRR 843; 13778/88; [1992] ECHR 51 25 Jun 1992

Bniedem filwaqt li għamel riferenza għall-kawżi oħra inkluż il-każ ta' Lingens v. Austria, stqarret illi:

« 49. *One factor of particular importance for the Court's determination of the present case is therefore the essential function the press fulfils in a democratic society. Although the press must not overstep certain bounds, in particular in respect of the reputation and rights of others and the need to prevent the disclosure of confidential information, its duty is nevertheless to impart – in a manner consistent with its obligations and responsibilities – information and ideas on all matters of public interest. In addition, the Court is mindful of the fact that journalistic freedom also covers possible recourse to a degree of exaggeration, or even provocation. In cases such as the present one, the national margin of appreciation is circumscribed by the interest of democratic society in enabling the press to exercise its rightful role of “public watchdog” in imparting information of serious public concern (see Bladet Tromsø and Stensaas cited above, § 59). It would be unacceptable for a journalist to be debarred from expressing critical value judgments unless he or she could prove their truth (see the Lingens v. Austria judgment of 8 July 1986, Series A no. 103, p. 28, § 46).* »

57. X'inhi l-posizzjoni fil-liġi Maltija? Nonostante li d-dħul fil-liġi tal-Kap. 579 issodat u daħlet formalment eċċezzjonijiet oħra li d-diffamatur jista' jagħti (fosthom l-eċċezzjoni tal-opinjoni onesta), il-posizzjoni meħuda fil-Qrati tagħna baqgħet sostanzjalment l-istess fir-rigward tal-*exceptio veritatis*. Meta d-diffamatur jeċċepixxi l-verità jeħtieġlu jipprova li l-fatti allegati minnu huma sostanzjalment veri. Jekk ma' jirnexxielux jagħmel dan id-difiża tiegħu taqa' fix-xejn.
58. Din il-posizzjoni tradizzjonalment giet addottata ukoll fil-qrati Ingliżi. Hekk per eżempju fis-sentenza fl-ismijiet **Grobbelar v. News Group Newspapers Ltd and Another** (UKHL, 24.10.2002) f'każ fejn it-tabloid Ingliż “*The Sun*” ippubblika serje ta' artikli b'akkużi serji ta' xiri ta' logħob u korruzzjoni fil-konfront tal-goalkeeper tat-tim tal-futbol Liverpool FC. Bruce Grobbelar, wiehed mill-argumenti tad-diffamaturi kien dak illi kien diffiċli jekk mhux addirittura impossibbli li tipprova illi player professjonali ikun intenzjonalment lagħab hażin bl-iskop ta' korruzzjoni. Lord Millett ma' qabilx ma' dan l-argument u tenna s-segwenti:

« *Two arguments have been advanced in response. The first is that advanced in argument by the newspaper. It can be expressed in words such as these: That a*

*professional sportsman has deliberately underperformed in a match is bound to be very difficult to prove - all sportsmen make mistakes in the course of play - an international class striker may miss the goal from point blank range - deliberate errors are virtually impossible to prove. **If this argument is meant to suggest that when the truth of a defamatory statement is difficult to prove, and has not been proved, then the truth of the statement may be treated as proved nevertheless, it is not the law, nor should it be** (emfazi u sottolinar miżjuda mill-Qorti). The law is that so far as the issue of justification is concerned, the publisher of the defamatory statement must allege and prove that the statements of fact were substantially true, no more, no less. In the present case, the defendants did not at the trial attempt to rebut the plaintiff's evidence that he had never attempted to throw a game »*

59. M'hemmx dubbju għalhekk illi diffiċli kemm hu diffiċli l-intimat jeħtiegħu f'din il-kawża li jipprova illi l-allegazzjonijiet rrapportati kontra r-rikorrent huma sostanzjalment korretti, għaladarba kien huwa stess li qajjem l-eċċezzjoni tal-verità. Kif jista' jagħmel dan? X'provi ammissibbli għandu jew jista' jgħib? Jista' jressaq dawk il-provi miġjuba minn xhieda fuq kliem ħaddieħor (l-hekk imsejjaħ "detto del detto") ?

Provi miġjuba minn xhieda fuq kliem ħaddieħor ("il detto del detto")

60. Fis-sentenza ġia rrapportata mogħtija mill-Qorti tal-Appell Ingliża fl-ismijiet **Chase v. News Group Newspapers Ltd.** [2002] EWCA (Civ) 1772, [2003] E.M.L.R. 11, 218 (C.A.) intqal hekk:

« 39. I have referred to "admissible evidence". To some extent the Civil Evidence Act 1995 ("the 1995 Act") has altered the landscape. It remains the law (subject to any HRA considerations) that if a defendant repeats a libel he/she has heard from others, a plea of justification will only succeed if he/she can prove by admissible evidence that what they said was substantially true. The relevant law was authoritatively restated by this court in Shah v Standard Chartered Bank Ltd [1999] QB 241...

40. In Shah Hirst LJ observed at p 263F that one most salutary advantage of holding fast to the repetition rule was that it avoided lengthy investigation of the reliability of the makers of hearsay statements which might otherwise be admissible ...

41. *It appears to me, however, that in Shah May LJ could not have had the provisions of the 1995 Act in mind when he said at p 270C:*

"Allegedly credible hearsay may not contribute to such proof [viz that there are reasonable grounds to suspect a plaintiff of discreditable conduct]. Defendants will have to call their informants or provide other direct evidence."

42. *Provided that the requirements and safeguards of the 1995 Act and CPR Part 33 are observed a defendant may now in theory adduce hearsay evidence of whatever degree in an attempt to prove the truth of the particulars of justification. Mr Suttle, who appeared for the claimant, accepted that this must be the case, since the 1995 Act contains no exceptions so far as defamation cases are concerned.*

43. *The statutory and regulatory safeguards, however, include:*

(i) a requirement that a party proposing to adduce hearsay evidence must notify the other party. (Failure to do so in accordance with the rules contained in CPR Part 33 can adversely affect the weight of the evidence);

(ii) a power to require the maker of a hearsay statement on which reliance is placed to be called for cross-examination on the contents of that statement;

(iii) a power to permit the other party (subject to due notice) to call evidence attacking the credibility of the maker of the hearsay statement;

(iv) a requirement that the court, in estimating the weight (if any) to be given to hearsay evidence in civil proceedings, must have regard to any circumstances from which any inference can reasonably be drawn as to the reliability or otherwise of the evidence.

44. *These safeguards are set out in sections 2 to 5 of the 1995 Act and in CPR 33.2-33.5. So far as the fourth safeguard is concerned, section 4(2) of the Act provides that the factors to which the court may have regard include, in particular:*

(a) whether it would have been reasonable and practicable for the party by whom the evidence was adduced to have produced the maker of the original statement as a witness;

(b) whether the original statement was made contemporaneously with the occurrence or existence of the matters stated;

(c) whether the evidence involves multiple hearsay;

(d) whether any person involved has any motive to conceal or misrepresent matters;

(e) whether the original statement was an edited account or was made in collaboration with another or for a particular purpose;

(f) whether the circumstances in which the evidence was adduced as hearsay were such as to suggest an attempt to prevent proper evaluation of its weight. »

61. Għalhekk fl-Ingilterra sa' mill-1995 bid-dhul fis-seħħ tas-*Civil Evidence Act* sar possibbli għad-diffamatur illi jeċċepixxi l-verità illi jressaq provi b'xhieda *detto del detto* salv li jiġu sodisfatti l-kundizzjonijiet msemmija u dan mingħajr l-obbligu li jressaqhom direttament biex jixhdu.

62. Il-posizzjoni legali f'Malta hija iżjed wiesa. Fis-sentenza fl-ismijiet **Kevin Spiteri v. Carmel Mallia et.** (Rik. Nru. 506/08/1, 27/10/2021) il-Qorti tal-Appell Superjuri tenniet illi:

« ... fis-sistema legali Maltija ma teżistix regola rigida dwar l-ammissibilita` ta' xhieda detto del detto għaliex skont l-Artikolu 599 tal-Liġijiet ta' Malta huwa fil-poter diskrezzjonali tal-ġudikant illi jammetti tali xhieda fiċ-ċirkostanzi previsti mill-istess artikolu. L-ammissjoni ta' xhieda detto del detto pero` ma tfissirx awtomatikament illi fl-evalwazzjoni tal-provi l-Qorti ser tqis illi dik ix-xhieda hija neċessarjament attendibbli jew kredibbli. »

63. Il-principju dwar l-ammissibilita tad-*detto del detto* jinsab assodat fl-Art. 598(1) tal-Kap. 12 li jipprovdi hekk:

« 598. (1) Bħala regola, il-qorti ma tiħux qies ta' xiehda dwar fatti li x-xhud iġhid li ġie jafhom mingħand haddieħor jew li qalhom haddieħor li jista' jingieb biex jaghti xiehda fuq dawk il-fatti. »

64. L-eċċezzjonijiet għal dan il-prinċipju imbagħad insibuhom fl-Art. 599 li jipprovdi kif ġej:

« 599. Il-qorti tista', skont iċ-ċirkostanzi, tippermetti xiehda fuq kliem haddiehor u tiehu qies tagħha, meta dan l-istess kliem haddiehor ikollu, fih innifsu, importanza sostanzjali, fuq il-meritu tal-kawża jew ikun jagħmel parti mill-meritu; inkella meta dan haddiehor ma jkunx jista' jingieb biex jixhed, u l-fatti jkunu tali li ma jkunux jistgħu jiġu ppruvati sewwa xort'oħra, l-aktar f'każijiet ta' twelid, ta' żwieġ, ta' mewt, ta' assenza, ta' servitù, ta' rjieħ ta' immobbli, ta' pussess, ta' drawwiet, ta' ġrajjet storiċi pubbliċi, ta' reputazzjoni jew ta' fama, ta' kliem jew fatti ta' nies li mietu jew li jkunu assenti u li ma kellhom ebda interess li jghidu jew jiktbu l-falz, u ta' fatti oħra ta' interess ġenerali jew pubbliku jew li jkunu magħrufa minn kulhadd. »

65. Għaldaqstant sabiex il-Qorti jkollha l-fakolta' tippermetti xhieda li tkun *detto del detto* jeħtieġ li dik ix-xhieda:

1. Tkun fiha nnifisha ta' importanza sostanzjali fuq il-mertu tal-kawża, jew
2. Tkun ta' persuna li ma' tkunx tista' tingieb biex tixhed

U

3. X-xhieda tkun tali illi ma' tistax tiġi ppruvata sewwa mod ieħor.

66. Il-ligi telenka ukoll każijiet fejn dawn l-eċċezzjonijiet ikun propens li jitressqu (għalkemm ma' teskludix li jista' jiġu applikati f'każijiet oħra) fosthom fil-każ meta x-xhieda tkun ta' interess ġenerali jew pubbliku.

67. Issa fil-każ odjern ix-xhud **Ivan Grech Mintoff**, imressaq mill-intimat, xehed illi huwa fl-investigazzjoni tiegħu kien uża l-kuntatti li kellu għewwa l-Libja sabiex jagħmel kuntatt telefoniku (permezz tal-Viber u l-WhatsApp u jirrekordjahom) ma' ħames persuni Libjani: Serraj Essa, Ali Gamati, Ayman Alzintani, Osama Mohammed Zaidi u Ali Mohameed Algoal. Għalkemm huwa stqarr illi dawn kollha kienu lesti jixhdu f'Malta jekk jingħataw ċertu garanziji mill-istat Malti kienu biss tnejn minnhom, u cioè **Ali Mohammed Algoal** u **Ayman Mohammed Alseed Misbah**

(magħruf ukoll bħala Ayman Alzintani) li xehdu personalment fil-proċeduri u dan permezz tal-*video conferencing*. L-oħrajn ma' xehdux (għalkemm xehdu persuni oħra li ma' kienux ġew elenkati bħala xhieda minn Ivan Grech Mintoff). Ir-raġuni 'l għala l-persuni l-oħra ma xehdux hija waħda loġika u li ftit li xejn jista' jkun hemm dubbju dwarha. Il-Libja kienet dak iż-żmien u għadha sal-ġurnata tal-lum mifnija bi gwerra ċivili bejn fazzjonijiet differenti li lkoll jippretendu li għandhom jiggvernaw huma. Dan wassal sabiex affarijiet li għalina huma meqjusa bħala normali, bħal per eżempju post adegwat fejn xhud jista' jixhed u servizz tal-*internet* veloċi u affidabbli, m'huma xejn faċli li ssibhom f'dak il-pajjiż. Ix-xhud **Mohammed Najib** fis-seduta tat-28 ta' Ottubru 2019 alluda għal dawn id-diffikultajiet meta stqarr is-segwenti:

“the rest of wounded they cannot come to here because of war that happened now.

Dr Fenech : Mela qed jghidilna li l-oħrajn ma jistghux jigu hemmhekk minhabba l-gwerra li hemm bhalissa.

Xhud : Yes. The rest of the wounded...”

68. Kif ġa ngħad, l-istess **Ivan Grech Mintoff** ħa hsieb jesebixxi kopja tal-passaporti tal-ħames xhieda msemmija (u ta' tnejn oħra li però minkejja li kien kellimhom ma' kienx irrekordjahom) u skond hu l-identità ta' dawn il-persuni ġiet aċċertata mill-Uffiċju tal-Prim Ministru Libjan Fayez al-Sarraj.
69. Fir-rigward tat-tlett persuni li ġew mitkellma mix-xhud Grech Mintoff u li sussegwentement ma' xehdux fil-kawża, cioè **Serraj Essa**, **Ali Gamati** u **Osama Mohammed Zaidi**, il-Qorti tħoss illi tenut kont id-diffikultajiet reali sabiex jingiebu jixhdu, l-importanza sostanzjali ta' dak li qalu lix-xhud fuq il-mertu tal-kawża u fuq kollox tenut kont il-fatt illi tali xhieda hija ta' interess pubbliku, hija għandha tqies ammissibbli x-xhieda in kwistjoni. L-istess jista' jingħad ukoll għall-allegat *middleman* **Khaled Ibrahim Ben Nassar** li minkejja li ngħad illi huwa stess fetaħ kawża fil-Qrati Maltin *inter alia* kontra l-Ministeru tas-Saħħa (sabiex jirkupra lura s-somma ta' €36,675 li allegatament kienet tħallset lir-rikorrent għal numru ta' *medical visas* li baqgħu ma' waslux), madanakollu tressqet prova²² illi dan il-persuna kien irċieva theddid minn terzi persuni tant illi kien għamel rapport lill-Pulizija Maltija.

---

²² Ara x-xhieda tal-Ispettur Rennie Stivala tas-16 ta' Jannar 2017

70. Mhux l-istess jista' jingħad għall-persuni l-oħra **Abdulhakim S.A. Mreshigh** u **Naji Ejudi Duw Almabrouk** li l-Qorti thoss illi għandhom jiġu skartati tenut kont tal-fatt illi fir-rigward tagħhom Grech Mintoff ma' ħax jew ma' setax jieħu l-istess kawteli li ħa fir-rigward tax-xhieda l-oħra (fosthom illi jiġu rrekordjati u/jew jsir *transcript* tad-diskursata).

71. Kif ġa ngħad, fis-suċċint it-tlett xhieda msemmiya ġew irrappurtati mix-xhud Grech Mintoff li qalulu s-segwent:

- **Serraj Essa:** Ir-rikorrent talab u tħallas **€ 1,750,000** għal tnejn u għoxrin *medical visas* urgenti li i baqgħu ma' waslux.
- **Ali Gamati;** Ir-rikorrent talab li jithallas somma ta' **€3,000,000** oltre' **€3,000** għal kull *medical visa* li tinħareġ,
- **Osama Mohammed Zaidi:** Waqt li kien Malta għall-kura, ir-rikorrent talbu jħallas somma flus (li ma' ġietx speċifikata). Peress illi ma' setax iħallasha huwa tkeċċa minn pajjiżna waqt il-perjodu tal-konvalexxenza.

72. Fis-suċċint ukoll ix-xhieda Libjani l-oħra li xehdu fil-kawża qalu s-segwent:

- **Ayman Alzintani** (jew skond il-passaport, Ayman Mohammed Alseed Misbah): Ir-rikorrent talbu bejn **€2,000 u €2,500** sabiex jinħarġu *medical visas* għall-Libjani li kienu ġew feruti fir-regjun fejn jgħix
- **Ali Mohameed Algool:** Waqt li kien Malta għall-kura, ir-rikorrent talbu l-flus (mingħajr ma' speċifika kemm) u peress li ma' ħallsux spiċċa biex kellu jitlaq minn pajjiżna.
- **Mohammed Najib:** Waqt li kien Malta għall-kura, ir-rikorrent talbu **€2,500** biex jibqa' jieħu l-kura Malta.
- **Hamza Hussain Alwakwak:** Qabel ma' ġie Malta r-rikorrent talbu l-ħlas ta' **€2,500** għall-*medical visa*.
- **Mohammed Salem Agag:** Waqt li kien Malta għall-kura, ir-rikorrent talbu jħallas **€2,500** u wara li ma' ħallsux kellu jitlaq minn pajjiżna.
- **Daosalem Ali Elamood:** Waqt li kien Malta għall-kura, Ir-rikorrent talbu **€2,000 - €3,000** għall-*visa* iżda ma' kellux biex iħallsu u baqa' ma' ngħatax it-trattament li kellu bżonn
- **Yousef Abdulwahab:** Waqt li kien Malta għall-kura r-rikorrent talbu jħallas **€3,500**. Peress li ma' kellux biex iħallsu huwa ntbagħat lura pajjiżu mingħajr il-kura meħtieġa.

73. Dwar ir-riċevuti li kopji tagħhom ġew annessi mill-intimat mal-affidavit tiegħu, **Ivan Grech Mintoff** xehed illi dawn juru erba' u tmenin (84) pagamenti għal total kompressiv ta' €34,575 lil persuna bl-isem ta' Neville Gafa bejn Awwissu 2015 u l-bidu ta' Ottubru 2015. Għalkemm ġew riferuti bħala *riċevuti* fil-verità ma' jidhirx li dawn ħarġu mir-rikorrent nnifsu stante illi minn imkien ma' tidher il-firma tiegħu fuqhom. Filfatt f'dan ir-rigward l-intimat **David Lindsay** xehed dwar dak li kien qallu Khaled Ibrahim Ben Nassar, il-*whistleblower* u allegat *middleman*:

"The documents which were shown to me during the meeting consisted of a carbon copy booklet of hand-written 'receipts', which are better described as invoices or records of payments to Neville Gafa for visas for Libyan nationals. These include the names of the individuals requesting visas, their identity numbers and the amounts Mr Ben Nasan says were paid by him to Mr Gafa on behalf of his clients"

Grech Mintoff xehed dwar dawn ir-riċevuti li:

"... dawn l-ircevuti kitibhom Khaled Ibrahim Ben Nassar il-whistleblower. Kien izomm xi erbgha kotba minnhom dawn, erbgha kotba tal-invoices u qal li... lili qalli li kien izomm dawn ghax meta kien jaghti l-passaporti tan-nies li kellhom bzonn il-medical visas li kien jitfa' f'envelope flimkien mad-dokumenti, insurances, etc, etc plus il-flus, Neville Gafa kien ihawwad u allura bdew din is-sistema fejn Neville Gafa kien ikollu ktieb, registru ta' min huma dawn in-nies, eccetra eccetra u hu kien izomm l-ircevuta hawnhekk ... .. L-ircevuti l-isem tal-persuna... tal-persuni, id-data ta' meta halli inkartament Neville... halli Ibrahim ghadda l-flus lil Neville Gafa, hemm il-passport number, hemm id-data ta' meta, u hemm miktub per ezempju, to Neville, 1700 euro"

Fi kliem ieħor iżjed milli riċevuti dawn id-dokumenti kienu *records* allegatament miżmuma minn Khaled Ibrahim Ben Nassar fir-rigward tal-*medical visas* li kien applika għalihom għan-nom tal-klijenti tiegħu.

74. Fir-rigward tal-*iscreenshots* tal-messagġi li għaddew bil-mezz tal-"Viber" bejn Khaled Ben Nasan u r-rikorrent²³, fejn fihom Ben Nasan jagħmel riferenza għall-

---

²³ Fol 131

ammont ta' €37,800 li kellu jigbor lura mir-rikorrent rigward *medical visas* li ma' nħargux, dawn l-istess messaġġi ġew ammessi mir-rikorrent innifsu illi xehed hekk:

"... li nista' nghid fuq dawh l-SMSs huwa dan : dan kien bniedem illi kien jigrri warajja u icempilli il-hin kollu, ma nafx kemm-il darba, il-granet kollha. Jiena ma kontx inwiegbu ovvjament ghaliex ma kontx inhossni li ghandi noqghod inwiegbu, imma fost l-ohrajn gie li ghedtlu, darba ghedtlu – "yes", ktibtlu u ghedtlu li frosi nitlaqghu xi darba ohra. Ghedtlu "niltaqghu niehdu kafe". Jiena kont ghamilt din il-bicca xoghol ghal fatt li dan kien ghajjieni, psikologikament ghajjieni; il-hin kollu jcempel il-gurnata shiha! U jibgbat il-messaġġi."

75. **Filwaqt li l-Qorti ma' teskludix li huwa minnu dak li sostna r-rikorrent, madanakollu ma' tistax tinjora l-fatt illi għal iżjed minn darba (u mhux darba waħda biss, kif sostna r-rikorrent) Neville Gafa wieġeb lura l-messaġġi ta' Ben Nasan mingħajr ma' nnega dak li kien qed jghidlu.**
76. Fi kwalunkwe każ Il-Qorti tikkunsidra però illi *the sting of the libell* fl-artiklu lamentat m'huwiex tant ir-riċevuti nfushom daqs kemm l-allegazzjoni illi r-rikorrent uża l-posizzjoni tiegħu sabiex **illegalment** daħhal flus fil-but u għalhekk ixxaħham sabiex jinħargu *medical visas* lil Libjani li applikaw għalihom.
77. Mix-xhieda fuq elenkata l-Qorti tqis illi dan huwa każ eċċezzjonali fejn id-diffamatur rnexxielu fuq bażi ta' preponderanza tal-provi jipprova l-verità tal-allegazzjonijiet ippubblikati minnu. Għalhekk hija sejra tilqa' l-eċċezzjoni tal-intimat f'dan ir-rigward.

L-eċċezzjoni tal-fair comment

78. L-intimat eċċepixxa ukoll illi: "*l-kontenut tal-artikolu lamentat jikkonsisti biss f' fatti verifikabbli u kummenti dwar kwistjonijiet fl-interess pubbliku li għalhekk, jikkonsistu f' fair comment, kritika aċċettabbli f' soċjetà demokratika u ezercizzju tal-liberta' tal-espressjoni sancita, inter alia, mill-Kostituzzjoni ta' Malta u l-Konvenzjoni Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem*"
79. Fir-rigward tad-difiża ta' *fair comment*, fis-sentenza **London Artists Ltd. v. Emile Littler** (England and Wales Court of Appeal – Civil Division – 10.12.1968) Lord Denning qal hekk:

« The second point is whether the allegation of a "plot" was a fact which the defendant had to prove to be true, or was it only comment? In order to be fair, the commentator must get his basic facts right. The basic facts are those which go to the pith and substance of the matter: see Cunningham-Howie v. Dimpleby [1951] 1 K.B. 360, 364. They are the facts on which the comments are based or from which the inferences are drawn - as distinct from the comments or inferences themselves. The commentator need not set out in his original article all the basic facts: see Kemsley v. Foot [1952] A.C. 345; but he must get them right and be ready to prove them to be true. He must indeed afterwards in legal proceedings, when asked, give particulars of the basic facts: see Burton, v. Board [1929] 1 K.B. 301; but he need not give particulars of the comments or the inferences to be drawn from those facts. If in his original article he sets out basic facts which are themselves defamatory of the plaintiff, then he must prove them to be true: and this is the case just as much after section 6 of the Defamation Act, 1952, as it was before. It was so held by the New Zealand Court of Appeal in Truth (N.Z.) Ltd. v. Avery [1959] N.Z.L.R. 274, which was accepted by this court in Broadway Approvals Ltd. v. Odhams Press Ltd. [1965] 1 W.L.R. 805. It is indeed the whole difference between a plea of fair comment and a plea of justification. In fair comment he need only prove the basic facts to be »

80. Dwar din id-difiza Gatley jgħid kif ġej:

« To succeed in a defence (of fair comment) the defendant must show that the words are comment, and not a statement of fact. However, an inference of fact from other facts referred to may amount to a comment. He must also show that there is a basis of fact for the comment, contained or referred to in the matter complained of, at least to the extent of indicating that what is being stated is comment. Finally, he must show that the comment is on a matter of public interest, one which has expressly or implicitly put before the public for judgment or is otherwise a matter with which the public has a legitimate concern. If the Claimant can show that the comment was actuated by malice (which for this purpose means that the defendant was not expressing his genuine opinion) he will defeat the plea. It is not enough, however, to show that the comment was prejudiced or exaggerated or "unfair" in the ordinary sense of that word. »²⁴

---

²⁴ Gatley on Libel and Slander Sweet and Maxwell (London) 11th ed., pagna 336

81. Fis-suċċint, l-elementi tad-difiża tal-*fair comment* skond *Gatley* kif sussegwentement elaborati mill-Qrati tagħna²⁵ huma s-segwenti:
1. Il-kumment irid ikun gie msejjes fuq fatti li jkunu ssemwew fil-pubblikazzjoni li minnha jitressaq l-ilment;
  2. Il-fatti imsemmija jridu ikunu sostanzjalment veri;
  3. Jekk il-kumment ikun dwar imputazzjoni ta' motivi korrotti jew dizonesti irid jintwera li dan il-kumment kien ġustifikabbli jew misthoqq;
  4. Il-kumment irid ikun tali li jikkwalifika bħala kritika u mhux żebliħ, tgħajjir jew insolenza; u
  5. Il-kumment irid jagħti l-fehma onesta tal-kummentatur u l-pubblikazzjoni ta' dik il-fehma ma tkunx saret b'hażen jew bil-ħsieb preċiż li jwegġa' lil dak li jkun.
  6. Il-kumment irid ikun fuq materja li tkun "*in the public interest*" jew tal-inqas tkun tali li dwarha l-pubbliku jkollu "*a legitimate concern*"
82. Kif ġa ingħad iżjed 'l fuq m'hemmx dubbju li l-kummenti tal-intimat saru fuq materja li kienet fl-interess pubbliku u tabilhaqq kwistjoni illi l-pubbliku għandu jkollu *a legitimate concern* dwarha. L-intimat irnexxilu ukoll jipprova illi l-fatti allegati minnu "*those which go to the pith and substance of the matter*", kienu sostanzjalment veri. Mill-bqija l-elementi l-oħra huma ukoll ampjament sodisfatti u għalhekk il-Qorti sejra ukoll tilqa' din id-difiża tal-*fair comment*.

Deċiżjoni

83. **Għal dawn ir-raġunijiet il-Qorti qegħda tiddisponi minn din il-kawża billi filwaqt li tilqa' l-eċċezzjonijiet tal-prova tal-verità u tal-*fair comment* tiċhad it-talba tar-rikorrenti bl-ispejjeż kontrih.**

Inoltre il-Qorti tirrakkomanda lill-Kummissarju tal-Pulizija sabiex jinvestiga l-allegazzjonijiet magħmulha minn xhieda li ġew prodotti f'din il-kawża dwar tentattivi min-naħa tar-rikorrent wara l-ftuħ ta' din il-kawża, sabiex jixtri s-silenzju tagħhom

---

²⁵ Ara pereżempju **Dr Louis Galea vs Etienne St John u Felix Agius** (Rif Nru 946/1997 JRM deciza fit 30 ta' April 2015)

Għal kull bwon fini l-Qorti thoss illi jkun għaqli ukoll li tirrimarka illi din is-sentenza ma' tfissirx illi hemm provi biżżejjed mill-aspett ta' liġi kriminali sabiex ikun jista' jingħad li r-rikorrent involva ruħu f'atti ta' tixħim. Dik hija biss kwistjoni ta' natura kriminali illi ma' taqax fil-kompetenza ta' din il-Qorti u li għalhekk tista' u għandha tiġi mistharrġa biss fil-forum kompetenti. Inltre huwa prinċipju fundamentali fil-liġi illi jekk u sakemm ikun hemm eżitu finali mod iehor ta' tali proċeduri kriminali, r-rikorrent jibqa' meqjus innoċenti.

V.G. Axiak
Maġistrat

Y.M. Pace
Dep. Registratur